غەنی بلوريان
ژیانو تێکۆشانی سیاسی (١٩٢٤-٢٠١١)
(لێکۆڵینەوەیەکی مێژووییە)

د. هۆشمەند عەلی مەحمود
م. اسماعیل عبدالرحمن سعيد
زانکۆی کۆیە
فاکەڵتی پەروەردە
بەشی مێژوو

پێشەکی

غەنی بلوریان کەسایەتی دیاری سیاسی کوردی ڕۆژهەڵاتی کوردستانە، کە لەماوەی نێوان ساڵەکانی سەرەتای دەیەی چلەکان تا سەرەتای دەیەی نەوەدی سەدەی ڕابردوو بۆ ماوەی پتر لە نیوسەدە خەباتکارو چالاکی سیاسی بووەو لەم ماوەیەشدا بەهۆی تێکۆشان بۆ بەدیهێنانی ئامانجە سیاسیەکانی سەرجەم بیستو پێنچ ساڵی تەمەنی لە زیندانەکانی حکومەتی پەهلەویو پتر لە بیست ساڵی لەتاراوگە بەسەربردووە.

ژیانی سیاسی ناوبراو بەهۆی ئاوێتەبوونی بەهەورازو نشێوی دونیای سیاسیەوەو هەڵوێستە سیاسیەکانی، بواری بۆ راوبۆچوونی جیاوازو مشتومڕ لەنێو لێکۆلەراندا فەراهەم کردووە، بەتایبەتی نەیارانی سیاسی ئەو بەشێوەیەکی یەك لایەنەو تاك ڕەهەندی ژیانی سیاسیان هەڵسەنگاندووەو تەنیا لایەنی سەرنەکەوتنە سیاسیەکانی ئەویان بەرجەستەکردۆتەوەو لەم سۆنگەیەوە هێڵێکی ڕەشیان بەسەر هەموو ژیانی سیاسی ئەودا کێشاوە. هەر بۆیە لەم لێکۆڵینەوەیەدا هەوڵدەدرێ لەسەر بنەمای ڕێبازی زانستی مێژوویی ئاوڕ لە وێستگەکانی ژیانی سیاسی غەنی بلوریان بدرێتەوەو بەشێوەیەکی واقع بینانە هەڵبسەنگیندرێ، بەپشت بەستن بەچەند سەرچاوەیەك، کە گرنگترینیان بریتین لە: بیرەوەریەکانی بلوریان بەناونیشانی (ئاڵەکۆك)و کتێبەکەی برایم فەرشی: سەدەی کارەسات، کە گفتوگۆیە لەگەڵ بلوریانو هەردوو کتێب تایبەتن بە مێژووی ژیانو تێکۆشانی سیاسی بلوریانو لەڕووی گێرانەوەی ڕووداوە مێژووییەکاندا وێرای هەندێك کەمو کوڕی زانستی، بەڵام گرنگیو بایەخی زۆریان هەبوو بۆ توێژینەوەکەمان. بێجگە لەوانەش، کتێبەکانی: د. یاسین سەردەشتی، بەتایبەتی (هەڵوێستی حزبی تودە لەحاست کێشەی نەتەوایەتی گەلی کورد لە ئێران)، م.س. لازارێفو ئەوانی تر (مێژووی کوردستان)، کریس کۆچێرا (بزووتنەوەی نەتەوەی کوردو هیوای سەربەخۆیی)، عەبدولڕەحمان قاسملوو (چل ساڵ خەبات لەپێناوی ئازادی)، کەریمی حیسامی (لەبیرەوەرییەکانم)، جەلیل گادانی (بانەبێتە درۆی پاش مردوو)، عەبدوڵلا حەسەن زادە (نیوسەدە تێکۆشان)و هەروەها چەند ژمارەیەك لە گۆڤاری گزینگو هاوارو سەرچاوەی جۆراوجۆری دیکە لەم توێژینەوەیەدا سوودی زۆریان لێوەرگیراوە.

ئەم توێژینەوەیە بەناونیشانی (غەنی بلوریان، ژیانو تێکۆشانی سیاسی ١٩٢٤–٢٠١١)، سێ بەشی سەرەکی لەخۆدەگرێتو هەر بەشێکیش بۆسەر چەند تەوەرێك دابەشکراوە. بەشی یەکەم بۆ پێگەیشتنو تێکۆشانی سیاسی ئەو تا رووخانی کۆماری کوردستان لەساڵانی ١٩٢٤–١٩٤٧ دیاریکراوەو بەسەر سێ تەوەر دابەشکراوە: تەوەری یەکەم باس لە پێگەیشتنو قۆناغەکانی خوێندنی کراوە. لە تەوەری دووەمدا تێکۆشانی ئەومان لە سازمانی جەوانانی

کورد (١٩٤٢—١٩٤٣) خستۆتەڕوو. تەوەری سێیەمیش تایبەتکراوە بە ئەندام بوونو تێکۆشانی سیاسی لە کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد (ژ.ك)و حیزبی دیموکراتی کوردستان (حدك) لە ساڵانی ١٩٤٤—١٩٤٧دا. بەشی دووەمی توێژینەوەکە تەرخانکراوە بۆ تێکۆشانی سیاسیی بلوریان لەنێوان ساڵانی ١٩٤٨—١٩٧٨و لەدوو تەوەری جیادا ڕۆڵی ئەو لەدامەزراندنەوەی حیزبی دیموکراتی کوردستان (حدك) لە ساڵانی (١٩٤٨—١٩٥٨)، هەروەها قۆناغی ژیانی زیندانی سیاسی (لە پایزی ١٩٥٨ تا پایزی ١٩٧٨) باسیان لێوەکراوە. بەشی سێیەمو کۆتایش بریتی یە لە تێکۆشانی سیاسی لەنێوان ساڵانی (١٩٧٩—٢٠١١)و بۆ دوو تەوەر دابەشکراوە، لەتەوەری یەکەمدا باس لە گەڕانەوەی ئەو بۆ کوردستانو بەشداری لەبزووتنەوەی ئازادیخوازی کوردستاندا (١٩٧٩—١٩٨٤) کراوەو تەوەری دووەمیش بۆ دوا وێستەگەکانی ژیانی سیاسی بلوریانو قۆناغی تاراوگە لەساڵانی ١٩٨٤—٢٠١١ تەرخانکراوە.

بەشی یەکەم: پێگەیشتنیو تێکۆشانی سیاسی تا رووخانی کۆماری کوردستان (١٩٢٤-١٩٤٧):

یەکەم: پێگەیشتنیو قۆناغەکانی خوێندنی:

ناوی غەنی کوری قادرو پاشناوی بلوریانە، ساڵی ١٩٢٤ لەبنەماڵەیەکی دەوڵەمەند، لەگەڕەکی ئەرمەنیانی شاری مەهاباد لەدایك بووە[(١)]. باوکی بلوریان یەکێك بووە لە دەوڵەمەندەکانی ناوچەی موکریان، ئەندامی ئەنجومەنی شاری مەهاباد بووە، کە بەدوای هاتنی سوپای سۆڤیەتو پاشەکشەی دامودەزگا حکومیەکانی ئێران لەو شارەدا دامەزرابوو[(٢)].

خێزانی ناوی (مەرزە)یە، لەهاوینی ١٩٥٣دا مارەیکردووە، بەڵام بەهۆی کودەتای ١٩ی ئابی ١٩٥٣و رووخانی حکومەتی مصدق، چوونە نێو ژیانی سیاسی تەواو نهێنی، بلوریان بۆ ماوەی پێنج ساڵ لە دەستگیرانەکەی دابڕاوەو پاشان لە ١٩٥٨دا زەماوەندی هاوسەرگیریان ئەنجامداوە[(٣)]. هەروەها خێزانەکەی هەر لەسەرەتای ژیانی هاوسەری لەگەل بلوریان دووچاری ئازاری دەروونیو ناخۆشی زۆر بووە، ئەوکاتەی بلوریان لەزینداندا بووە، دووکچە دووانەکەی بەناوەکانی (نەشمیلو هێرۆ) لەساڵی ١٩٥٩دا لەدایك بوون[(٤)].

قۆناغەکانی خوێندنی سەرەتاییو ناوەندی لە شاری مەهابادو، دواناوەندی لە مەهابادو تاران خوێندووە[(٥)]. کاتێك کە لە شاری مەهاباد قوتابی بووە لە "دەبیرستانی پەهلەوی"، لەڕێی خوێندنەوەی (گۆڤاری گەلاوێژ)، کە لە ساڵی ١٩٣٨ لەشاری بەغدا دەردەچوو، لەڕێگەی ئەو کەسانەی کە لە مەهابادو دەوروبەریو لەناوچەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەچوون بۆ عێراقو دەگەڕانەوە، لەگەڵ خۆیاندا ئەو گۆڤارەشیان دەبردەوە ناوخۆی ئێران. لەو سەردەمەدا بوو کە بلوریان لەگەڵ ئەو گۆڤارەدا ئاشنا بووەو فێری خوێندنەوەو نوسینی کوردی بووە[(٦)]. چونکە خوێندن بەزمانی فارسی بووەو بەهەموو شێوەیەك بە زمانی کوردی خوێندن یاساغ بوو.

پاشان ساڵی ١٩٤٥ بۆ درێژەدان بەخوێندن چوویتە شاری تارانو لە "دانشسرای مقدماتی" دەستی کردووە بە خوێندن[(٧)]. هەرچەندە لەسەرەتادا باوکی ناڕازی بووە لە چوونی بۆ خوێندن لە تاران، بەڵام دواتر لەڕێی (قازی محەمەد ١٩٠٠—١٩٤٧) قسەی لەگەڵ کراوەو ئەویش ڕەزامەندی دەربڕیوە کوڕەکەی لەتاران بخوێنێت، کە بلوریان بەڵێنی بە باوکی دابوو لەوێ لە قوتابخانەی "کالج" واتە "دەبیرستانی ئەلبورز" خۆی ناونوس بکاتو بخوێنێت، بەڵام بەڵێنەکەی باوکی شکاندووەو لە "دانشسرای مقدماتی" دەستی کردووە بە خوێندن. ئاشنایەتیشی لەگەڵ "عەبدولڕەحمانی قاسملوو" پەیداکردووە، هەر لەو ماوەیەشدا بەیەکەوە سەردانی (ئیحسان نوری پاشا ١٨٩٣—١٩٧٦) یان کردووە[(٨)].

بلوريان لەتاران زۆر نەمایەوەو لە خوێندنی ئەوێ دووركەوتەوە، چونكە لەسەر فەرمانی قازی محەمەد لە (١١ی كانونی یەكەمی ١٩٤٥) گەڕایەوە بۆ مەهاباد بەمەبەستی ناردنی بۆ خوێندنی سەربازی لە باكۆی سۆڤیەت[٩]. بۆیە دوای ماوەیەك لە چاوەڕوانی لەلایەن ڕیبەرانی حدكاو كۆماری كوردستان لەسالی ١٩٤٦ بۆ خولی ئەفسەریو خوێندی سەربازی لەگەڵ دەستەیەك خوێندكاری دیكە ڕەوانەی زانكۆی ئەفسەری باكۆ لە ئازەربایجانی سۆڤیەت كرا[١٠]. بەشی زۆری ئەوانەشی ناردران كوڕە دەوڵەمەندو كوڕی دەرەبەگەكان بوون[١١]. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەندێكیان لە كوڕە هەژارەكان بوون، وەك: (كەریمی وەهابی پەرویزان، مستەفا شلماشی، سوڵتان وەتەمیشی، حەمید خسروی، محەمەد داودی، عەزیز فەرهادی، ڕەحمان گەرمیانی)، كە خەڵكی شاری مەهابادو كوڕی كاسبكارانو بازرگانان بوون[١٢]. ناردنی بلوریانیش هەر لەخۆوە نەبووە، لەلایەك كوڕە دەوڵەمەندبوو، لەلایەكی تریشەوە هەر لەتەمەنی زوویی لاویەوە تێكەڵ بەكاری سیاسی بوو بوو.

دووەم: تێكۆشانی لە سازمانی جەوانانی كورد (١٩٤٢-١٩٤٣):

تەمەنی لاوی بلوریان هاوكات بووە لەگەڵ گۆڕانكاریە مێژوییو سیاسیەكانی ئێرانو ڕۆژهەڵاتی كوردستان. بەتایبەتی دوای ئەوەی لەئابی ساڵی ١٩٤١دا سوپای سۆڤیەتو بەریتانیا هەریەكەو بەشێكی ئێرانیان خستە ژێر دەسەڵاتی خۆیانەوە، بەشی باكووری ڕۆژهەڵاتی كوردستان كەوتە ژێر دەستی سوپای سۆڤیەت، ئەمەش دەرفەتی لەباری بۆ دەستە بژێری سیاسیو ڕووناكبیرانی كورد هێنایەكایەوە تا لەو بارودۆخەدا برەو بەخەباتی سیاسیو ڕێكخراوەیی بدەن، بەجۆرێك لەنێوان ساڵانی ١٩٤١–١٩٤٦ شاری مەهاباد بوو بە ناوەندی گەشەسەندنی هەستی كوردایەتیو جۆشدانی خەبات بۆ بەدیهێنانی خواستو داواكارییە نەتەوەییەكانی كورد[١٣]. ئەم بارودۆخەش كاریگەری گەورەی لەسەر وێستگەی ژیانی سیاسی بلوریان داناو لەو قۆناغەوە تێكۆشانی سیاسی دەستپێكرد.

لەڕاستیدا بلوریان بەرلەوەی تێكەڵ بەكاری سیاسی بێت، لەژێر كاریگەری چەند كەسایەتیەكی دیارو سادەی ئەو سەردەم ئاشنایەتی لەگەڵ مێژووی نەتەوەی كوردو ڕابردوو خەباتی سیاسی كورد پەیداكردووە. وەك خۆی دەڵێت: "مینەی ئەحمەدی زەینەبی، بەناوبانگ بوو، كوردێكی زۆر ساكارو لەهەمان كاتدا كورد پەروەر بوو زۆر دژی ڕژێمی ئێران بوو، بەشێوەی ساكاری خۆی چ حاڵی نەبوو لە سیاسەت، بەڵام بەهۆی ئەوەی هەستی كوردایەتی هەبوو، دژی ئەو ڕژێمو حكومەتە بوو... وەكو گێڕانەوە باسی سەركردەكانی كوردو شۆڕشو ڕاپەڕینەكانی كوردی بۆ دەگێڕامەوە... منێكی گەنج كە بەهیچ شێوەیەك نەتێكەڵی كاری سیاسی، نە مەسەلەی میللی (نەتەوایەتی) بووم، نەئاگام لە مێژووی میللەتەكەم بوو، هیچ شتێكم نەدەزانی. ئەو مرۆڤە ئەو شتانەی بۆمن باس دەكردو ئەوە منی دەخستە ژێر كاریگەریو پەرۆشیەوە، بەجۆرێك كە هیدایەتی دەكردم بۆ ڕێبازی فیكرێكی دیاریكراوی میللی، بێئەوەی ئەو بزانێ یان بێ ئەوەی من خۆم هەست بكەم وەكو داستانێك ئەو شتانەی بۆمن دەگێڕایەوە"[١٤].

سەرەتای كاری سیاسی بلوریان دەگەڕێتەوە تەمەنی هەژدە ساڵی، ئەوكاتەی تێكۆشانی سیاسیی لە ڕیزەكانی سازمانی جەوانانی كورد لە ساڵی ١٩٤٢دا دەست پێكردووە. ئاشنابوونی بەڕووداوە مێژووییەكانی كورد هەر لەسەرەتای سەدەی بیستەم تا سەردەمی خۆی، هەروەها خوێندنەوەی گۆڤاری گەلاوێژ، ڕۆژنامەی (ڕێیا تازە)، كە لەلایەن كوردەكانی ئەرمەنستانی سۆڤیەت بەپیتی لاتینی ڕوسی دەردەچوو[١٥]، ئەویان هانداوە تێكەڵ بەكاری سیاسی ببێتو لەگەڵ ژمارەیەك هاوڕێی "سازمانی جەوانانی كورد" لەمەهاباد دابمەزرێنن[١٦]. واتە ئەوكاتەی كە خوێندكاری ئامادەیی بووە لە "دەبیرستانی پەهلەوی" شاری مەهاباد، لەڕێی ئەفسەرانی سوپای سۆڤیەت ڕۆژنامەی كوردی "ڕێیا تازە"ی پێ گەیشتووەو دوای خوێندنەوەی بابەتەكانی ئەو ڕۆژنامەیە زانیاری وەرگرتووە لەسەر

"سازمانی جەوانانی حیزبی کۆمۆنیستی سۆڤیەت"، ئەوەش سەرنجی ئەوی لە دامەزراندنی ڕێکخراوێکی هاوشێوەی ئەوان بۆ لاوانی کورد ڕاکێشاوەو بیرۆکەی دروستکردنی "سازمانی جەوانانی کورد"ی لەلا گەڵاڵە دەبێتو هەوڵەکانی بۆ دامەزراندنی وەها ڕێکخراوێك لەگەڵ چەند هاوڕێیەکی دیکەی دەخاتەگەڕ[١٧]. لەم بارەشەوە بلوریان دەڵێت: "بۆ گەیشتن بەو مەبەستە بانگەوازێکم دەرکرد، بەکورتی دەقەکەی بەمجۆرە بوو: لاوان لەهەموو وڵاتانی جیهاندا ڕێکخراوی تایبەت بەخۆیان هەیە. ئێمەی لاوی کوردیش بۆ ئەوەی بتوانین دەنگی نەتەوەکەمان بۆ گەیشتن بە مافی ڕەوای بەرز بکەینەوە، پێویستە سازمانێك دامەزرێنین. بۆ ئەم مەبەستە داوا لە گشت لاوانی وڵات دەکەم بۆ دامەزراندنی ڕێکخراوێکی ئەوتۆ بەهانامەوە بێن"[١٨]. بەڵام جەلیل گادانی ئەمە ڕەت دەکاتەوەو دەڵێ: "لەسەر ئەو بڕوایە نیم کە ئەوکات بەر لە پێکهاتنی ژ.ك (بلوریان) سازمانی جەوانانی پێك هێنابێو ئەم هێزو ڕێکخستنەیان سازکردبێ"[١٩]. بەڵام پێچەوانەی ئەمە، حاجی عەبدوڵڵای قازی لەبیرەوەرییەکانیدا نوسیوویێتی: "غەنی بلوریان کە ئینسانێکی هەڵسورو ئازابوو، بوو بە بەرپرسی ئیتحادییەی جەوانان"[٢٠].

دوای ڕاگەیاندنی دامەزراندنی سازمانی جەوانانی کورد لە ساڵی ١٩٤٢دا، کۆمەڵێك لە لاوانی شاری مەهاباد لە کۆبونەوەیەکدا، کە لە باغی "میکائیل" لەبناری "ئەشکەوتی نورەدینی" بەستراوە، دەستەی بەڕێوەبەریان بۆ کاروباری ڕێکخراوەکە دیاری کردووە، کە بریتی بوون لە: "بلوریان– عەلی مەولەوی– ئەحمەدی ساڵحیان– قادری مەحمود زادەو عەزیزی فەرهادی"، چونکە بلوریان ڕۆڵی سەرەکی هەبووە لە دامەزراندنی، کراوە بە بەرپرسی یەکەمی ڕێکخراوەکە[٢١].

سازمانی جەوانانی کورد یانەیەکی لە شاری مەهاباد بۆ کۆبونەوەو چالاکی کردبۆوە، گرنگیان بەلایەنی خۆ پەروەردەکردنی ڕۆشنبیریو ڕووناکبیری داوەو گۆڤاری "نیشتمان"و ڕۆژنامەی "ژین"و گۆڤاری "گەلاوێژ" یان خوێندۆتەوە[٢٢]. ڕۆژانی هەینیش لە باغی میکائیل شیعری شاعیران: فایەق بێکەس، قانع، حاجی قادری کۆییو مەلای کۆییان خوێندۆتەوە[٢٣]. هەرچەندە بلوریانو هاوڕێکانی لەکاتی دامەزراندنی ڕێکخراوی لاوانی کورددا، ئەزموونی کاری سیاسیو ڕێکخراوەییان نەبوو، تەنانەت بێئەوەی لەمەسەلەی ئایدیۆلۆژی تێبگەن، لەپاڵ وێنەکانی: (شێخ عەبدولقادر، شێخ سەعیدو شێخ مەحمود)، وێنەکانی (لینین، ستالینو مارکس)یشیان هەڵواسیوە[٢٤]، بەڵام دواترو لەتێکۆشانی سیاسی بەردەوامدا گەشەیان بەتواناو لێهاتوویی خۆیانداوەو لەقۆناغەکانی دواتری جوڵانەوەی ئازادیخوازی کوردستاندا، بوون بەکەسایەتی سیاسیو دەستەبژێری قۆناغی خۆیان.

جێی باسە مێژووی سازمانی جەوانانی کوردو ڕۆڵی بلوریانو هاوڕێکانی لەو ڕێکخراوەدا، لەزۆربەی سەرچاوە مێژووییەکاندا پشتگوێ خراوەو کاتێك باس لە مێژووی ڕێکخراوی لاوان لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەکەن، ڕاستەوخۆ باس لە یەکێتی لاوانی حیزبی دیموکرات لە ساڵی ١٩٤٥ دەکەن، بێئەوەی ئاماژە بە بوونی سازمانی جەوانانی کورد درابێت وەکو ڕێکخراوێکی لاوان، کە مێژووەکەی دەگەڕێتەوە بۆ پێشترو پاشانیش بووە بە بناغەی دامەزراندنی ڕێکخراوی لاوانی حیزبی دیموکرات لە دواتردا. تەنانەت گادانی کە لاوێکی ئەو سەردەمی نێو ڕووداوەکان بووە جەخت لە دامەزراندنی ڕێکخراوی لاوان دەکاتەوە لەماوەی کۆماری کوردستان ١٩٤٦و نوسیوویێتی: "ئەوەی بەرپرسو دامەزرێنەری یەکیەتیی لاوانی کوردستان بووە، میرزا عەلی خسروی بووە....، بەلەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە پێشەوا قازی بوونی شتێکی ئاوای بۆ کوردستانی ئەو ڕۆژەی هەروەك بوونی یەکیەتیی ژنانو زۆر ئۆرگانی دیکە بەپێویست زانیوە، فەرمانی کردووە یەکیەتیی لاوان ڕێکخرێ کە ئۆرگانێکی زۆر کارامەو لێهاتوو بووەو عەلی خسرویش فەرمانەکەی بەڕێوەبردووەو زۆر چاکیش پێی ڕاگەیشتووە"[٢٥]. کەچی دوای زیاتر لە حەفتا ساڵ لە ڕووداوەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا، یەکێتی لاوانی دیموکراتی کوردستان ئەم ساڵ (٢٠١٥) لە بەیاننامەیەکدا ڕایانگەیاند کە

مێـژووی دامەزرانـدنیان دەگەڕێتـەوە بـۆ مێـژووی دامەزرانـدنی سـازمانی جـەوانانی کـورد لەسـاڵی ١٩٤٢ نـەك سـاڵی ١٩٤٥[٢٦]. هەرچەندە بەڵگەی مێژوویی تەواومان بەردەست نیە بۆ یەکلایی کردنەوەی ئەو باسە، بەڵام بە وردبوونەوە لـە ڕووداوەکـانی ڕۆژهـەڵاتی کوردسـتانو دامەزرانـدنی کۆمەڵـەی (ژ.ك)، ئـەو ڕاسـتیەمان بۆدەردەخـەن کـە لاوان ڕێکخراوێکـی تایبـەت بـەخۆیان هـەبووبێتو لەچوارچـێوەی کۆمەڵـەی ژ.كو پاشـان حیزبـی دیمـوکرات خـەباتو تێکۆشانیان درێژە پێدابێت.

بەم جۆرە بلوریان تا ساڵی ١٩٤٥ بەردەوام بووە لە ڕێکخراوی لاوانی کۆمەڵەی (ژ.ك)، بـەڵام دوای ئـەوەی (ژ.ك) بوو بە حیزبی دیموکراتی کوردستان (حدك) لـە (١٦ی ئـابی ١٩٤٥)دا، ڕێکخـراوی لاوانـی (ژ.ك)یـش بـوو بـەڕێکخراوی لاوانی (حدك)، لەو کاتەشدا بلوریان بۆمەبەستی خوێندن چوو بوو بۆ شاری تارانو پاشـانیش بـاکۆو بەرپرسـیاریەتی ڕێکخراوەکەش کەوتە ئەستۆی (ڕەحیمی خەڕازی)و دواتریش (میرزای خوسرەوی)[٢٧].

سێیەم: ئەندام بوونو تێکۆشانی سیاسی لە کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد (ژ.ك)و حیزبی دیموکراتی کوردستان(حدك)دا (١٩٤٤-١٩٤٧):

بلوریان لەساڵی ١٩٤٤دا بووە بە ئەندامی (ژ.ك)، کاتێك کە ڕێبەرایەتی ئەو ڕێکخراوە داوا لە "سازمانی جـەوانانی کـورد" دەکـات، کـە ببنـە ئەنـدامیان. بلوریـانو چـەند هاوڕێیـەکی بەنوێنەرایـەتی سـازمانی جـەوانان دیـاریکران بـۆ گفتوگۆکردن لەگـەڵ ڕێبەرایـەتی (ژ.ك)و داواکـاری بـە ئەنـدام بوونیـان. پاشـان بـەکۆی دەنگـی ئەنـدامانی سـازمانی جەوانان ڕەزامەندیان لەسەر بەئەندام بوون لە (ژ.ك) ڕاگەیاندوو لە سـاڵی ١٩٤٤دا نـاوی "سـازمانی جـەوانانی کـورد" گۆردراو بوو بە "ڕێکخراوی لاوانی کۆمەڵەی ژ.ك"[٢٨]. بەمەش بلوریان بوو بە ئەندامی (ژ.ك)و بەناوی نهێنـی (مێـدیا) لەدەستەی لاوانی (ژ.ك)دا[٢٩]، درێژەی بەخەباتو تێکۆشانی سیاسی داوە.

بلوریـان بـە نوێنەرایـەتی ڕێکخـراوی لاوان، بەشـداری کۆبوونـەوەی ڕێبەرایـەتی (ژ.ك)ی کـردووە[٣٠]. هـەروەها بەرپرسـی ڕێکخـراوی لاوانـی (ژ.ك) بـووە[٣١]. جگەلەمـەش لەسـەر داوای (قـازی محەمـەد)، شـەوانەو بـەنۆرە لەگـەڵ هاوڕێکانی پاسەوانیان لە چاپخانەی کۆمەڵە کردووە[٣٢]. تەنانەت لای قازی محەمەد جێـی بایـەخ بـووە، وەك گـادانی دەڵێ: "غەنی لەکاتی خۆیدا لاوێکی بەهەستو هەڵسوور بووە گومان نییە، هەرلەبەرئەوەش بووە قازی محەمەد پێـی گوتووە ناپلیۆن"[٣٣]. هەروەها گەشەی بەکاری سیاسیو پەروەردەی حیزبی داوەو بـۆ ئـەم مەبەسـتەش هاریکـاریو ڕێنوێنی کراوە، بـۆ وێنـە: لەسـەر فـەرمانی قـازی محەمـەد بلوریـان دەچـووە لای (میرحـاج ئەحمـەد ١٩١١-١٩٩٨)و (مستەفا خۆشناو ١٩١٢-١٩٤٧)، کە دوو ئەفسەری کوردی خەڵکی باشووری کوردستان بوونو بەنوێنەرایەتی حیزبی هیوا لە ڕۆژهەڵاتی کوردستانو لە شاری مەهاباد نیشتەجێبوو بوون، بۆ ئەوەی یارمەتی بـدەنو زانیـاری پـێ بـدەنو وەك کادیرێکی سیاسی فێـری بکـەن[٣٤]. میرحـاج دەربـارەی بـارودۆخی جیهـانو چـۆنیەتی مەسـەلەی سۆسـیالیزمو سەرمایەداری جیهانی قسەی بۆ کردووەو مستەفا خۆشناویش، کە لە قوتابخانە خوێندنی کوردی فێردەکـردن، لەمـەڕ مەسەلەی نەتەوایەتیو ژێردەستەیی کوردی بۆ باسکردووە[٣٥]. جگەلەمـەش سـەرۆکی (ژ.ك) داوای لێکـردووە بچێتە لای سکرتێری کۆمەڵە (دڵشاد ڕەسوڵی)و لە نووسینو بڵاوکردنەوەی نامەو ڕاگەیەندراوەکاندا بۆ کۆمیتـەکانی کۆمەڵـە لە شاری مەهابادو دەوروبەریدا هاریکاری دڵشادو (عەبدولڕەحمانی زەبیحی) بکات[٣٦]. بەم هۆیەشەوە زیـاتر بـەکاری سیاسیو ڕێکخراوەیی لەو قۆناغەدا ئاشنابووەو ئەمەش کاریگەری ئەرێنیان بەسەر پەروەردەو هۆشیاری سیاسی ئـەو داناوە لەداهاتوودا.

بلوريان بەشداریو رۆڵی گرنگی بینیوە لە چالاکیەکانی (ژ.ك)دا، بۆ وێنە: کاتێك لە لەلایەن سەرکردایەتی (ژ.ك)ەوە ڕێکخراوی لاوان ڕاسپێردرا بۆ ئامادەکاریو پێشکەشکردنی شانۆگەری "دایکی نیشتیمان[٣٧] "، بلوریانیش یەکێك بوو لەو لاوانەی زۆر بە پەرۆشەوە کاری تێداکردوو، تەنانەت ڕۆڵیشی تێدا بینیوە[٣٨]، کە لەمانگی ئاداری ١٩٤٥ لەشاری مەهاباد نمایشکرا[٣٩]. بلوریان ڕۆڵی کاراکتەری نوێنەری ئێرانو سەرۆك کۆماری لە شانۆگەری دایکی نیشتماندا گێڕاوە[٤٠]. هەرچەندە لەگەڵ هاوڕێکانی لەسەر ئامادەکاری بۆ نمایشی شانۆگەری "دایکی نیشتیمان" لەلایەن باوكو بنەماڵەکانیانەوە تووشی هەڕەشەو نیگەرانی بوونەتەوە، ئەمەش بەهۆی دابو نەریتی کۆمەڵایەتی کە نمایشی شانۆیی وەك کارێکی سوكو نالەبار سەیرکراوە، تەنانەت بلوریان بەهۆی هەڵوێستی توندی باوکی لەماڵەوەش دەرکراوە، بەڵام دواجار لەلایەن "قازی محەمەد"، کە وەك کەسایەتیەکی دیاری مەهاباد ڕێزی لێگیراوە، باوکی بلوریانو کەسوکاری هاوڕێکانی دڵنیا کراونەتەوە کە ئەوە کارێکی نیشتیمانیو نەتەوەییەو ڕۆڵەکانیان ئەرکێکی پیرۆزیان کردووە، بەمجۆرە لەبۆچوونی پێشوویان لەسەر بەشداری نەکردنیان لەو شانۆگەریە پاشگەزیان دەکاتەوە[٤١]. بۆیە دەبینین بلوریان ڕۆڵێکی گرنگی هەبووە لە ئامادەکردنو دەرهێنانی ئەو شانۆگەرییەدا[٤٢]. کارگێڕو بەڕێوەبەری شانۆگەریەکە بلوریانو عەبدوڵڵای نەهری بوون، هەروەها کاری چاپەمەنیو لەچاپدانی پلیت بۆ شانۆگەریەکە لەگەڵ دڵشادی ڕەسولی لەچاپخانەی کۆمەڵەی (ژ.ك) کراوە[٤٣].

نمایشی شانۆگەری "دایکی نیشتیمان" نزیك بە چل ڕۆژ لە شاری مەهاباد پیشاندراوەو زۆربەی دانیشتوانی مەهابادو دەوروبەری ئەو نمایشەیان دیتوە. پاشان لە شاری نەغەدەو دوایش لەمانگی تەمموزی ١٩٤٥ لە شاری شنۆش نمایشکراوەو کاریگەری خستە دڵی خەڵكو هاندانیان بۆ بە ئەندام بوون لە (ژ.ك)دا[٤٤]. ویلیام ئێگڵتۆن لە باسی نمایشی شانۆگەری دایکی نیشتماندا نوسیویەتی کەوا لە ئاداری ١٩٤٥دا لە مەهاباد پێشکەشکراوەو تەواوی خەڵکی مەهاباد دیویانە، پاش چەند مانگ، لە تەمموزی ١٩٤٥دا لە شاری شنۆ نمایشکراوە[٤٥]. سەبارەت بەگرنگیو بایەخی ئەو شانۆگەریەش لەو سەردەمدا، قاسملوو دەڵێت: " نەخشی شانۆ لەو قۆناغەدا زۆر گرینگ بووە، چونکە خەڵکی نەخوێندەوار لە شانۆ حاڵی دەبوون، لەکاتێکدا نەیان دەتوانی چاپەمەنیو بڵاوکراوەکان بخوێننەوە. بەتایبەتی ئەگەر سەرنج بدەین کە ٩٠٪ی خەڵك لەوکاتەدا نەخوێندەواربوون، ئەم جار گرینگی شانۆی کوردی زیاتر بەرچاو دەکەوێ"[٤٦].

دوای ئەوەی (ژ.ك) بوو بە حیزبی دیموکراتی کوردستان (حدك) لە (١٦ی ئابی ١٩٤٥)و پاشان ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان لە مەهاباد لە (٢٢ی کانوونی دووەمی ١٩٤٦)دا. بلوریان لەو ڕێوڕەسمەدا بەشداری کردووەو وەکو قوتابیەکی قوتابخانە لەگەڵ هاوپۆلەکانی ئەو لەپێشیانەوە ئاڵای کوردستانی بەدەستەوە گرتووەو بەڕیز بە بەردەم سەرۆك کۆماری کوردستان "پێشەوا قازی محەمەد"دا ڕۆیشتوون[٤٧]. دواتریش وەك کادیرێکی حیزبی دیموکرات لەماوەی کۆماری کوردستان لە مەهاباد کاری حیزبیو تێکۆشانی سیاسی کردووەو هەربۆیەش ساڵی ١٩٤٦ لەلایەن حیزبی دیموکراتەوە لەگەڵ چەند کەسی تر بۆ خوێندنی سەربازی، ماوەی یانزە مانگ ڕەوانەی یەکێتی سۆڤیەت کرا[٤٨].

ئەمەش دوای ئەوەبوو کاتێك قازی محەمەدو چەند کەسێکی دیکە لە ئەندامانی ڕێبەری (حدك) بۆ جاری دووەم لە ئەیلوولی ١٩٤٥ چوون بۆ باکۆو لەوێ داوایان لە یەکێتی سۆڤیەت ئەوەبووە پشتیوانی لە کورد بکا، بۆیە (جەعفەر باقرۆڤ/ سەرۆك وەزیرانی ئەودەمی ئازەربایجانی یەکێتی سۆڤیەت) وێڕای چەند هاوکاریەك لە پێدانی چەك، بەڵێنیشی پێدابوون کە هەندێك لە لاوانی کوردستان بەرن بۆ یەکێتی سۆڤیەتو لە کاروباری سوپایی پەروەردەیان بکەن، تا لەدوارۆژدا بتوانن بەڕێوەبەری سوپای میللی کوردستان بەئەستۆ بگرن[٤٩]. ئەم بەڵێنەش جێبەجێکراو لە نیسانی

١٩٤٦دا شەست لاوی کوردستان بۆ خوێندنی سەربازی نێردرانە باکۆی ئازەربایجانی یەکێتی سۆڤیەت[٥٠]. یەك لەو لاوانەش بلوریان بوو، کە لەوێ لەزانکۆی پیادە بەناوی (پێخودنی ئوچیلیشی/ Pekhodni Uchilishi)و لەبەشی (هاوەن) دەستی بەخوێندنو مەشقی سەربازی کردووە. هەرچەندە زۆری هەوڵداوە بۆ ئەوەی لەبەشی فرۆکەوانی بخوێنێت، بەڵام روسەکان گوێیان لەداواکەی نەگرتووەو لەبەشی هاوەن دایانناوەو بەشێوەیەکی خێراو چڕوپڕ وانەکانی: (مەشقی سەربازیو چەك ناسی)، (تاکتیکی شەڕ)و (تیۆری سیاسەت) یان پێ وتراوە. مامۆستاکانیان سەرجەمیان ئەفسەری سیاسیو ئەندامی حیزبی کۆمۆنیستی سۆڤیەت بوون، کە باسی سیاسەتیان بۆ کردوونو لەمەڕ حکومەتەکانی سەرمایەداریو سیستەمی کۆلۆنیالیستیو ئیمپریالیستی دواونو چۆنیەتی سیستەمی سۆسیالیستیان بۆ شیکردوونەتەوە[٥١]. لەم بارەیەوە بلوریان دەڵێ: "منی گەنج بە هەموو وجودمەوە ئەو گوتنانەمان دەخستە نێو مێشکمو هەرچەند زۆر شارەزای ئەو سیستمانە نەبووم، بەڵام خۆم بەلایەنگری ئینترناسیۆنالی سۆسیالیستی دەزانی"[٥٢]. بەتەواوکردنی خوێندنی سەربازی لە باکۆ، بووە بە ئەفسەری یەك ئەستێرە[٥٣].

دوای تەواوکردنی خوێندنی ڕاهێنانی سەربازی لە سۆڤیەتو بەرلەوەی بگەڕێتەوە بۆ کوردستان، هەواڵی گەڕانەوەی سوپای ئێران بۆ کوردستانو پاشەکشەی سوپای سۆڤیەتو کۆتاییو ڕووخانی کۆماری کوردستانی بیستووە[٥٤]. بەم هەلومەرجە دژوارەش زۆر نیگەران بووەو بەهۆی ڕووداوەکانی کوردستان خواستی بووە لە سۆڤیەت بمێنێتەوەو خوێندنی (ڕۆژهەڵاتناسی) بخوێنێ[٥٥]، بەڵام بێ خواستی خۆیان لە ئاداری ١٩٤٧دا پێیان ڕاگەیەندرا کە ڕەوانەی ئێران دەکرێنەوە[٥٦]. بۆیە ساڵی ١٩٤٧ گەیشتەوە شاری مەهاباد[٥٧].

دوای گەڕانەوەی لە باکۆ بۆ مەهابادو پاش لە سێدارەدانی پێشەوا قازی محەمەدو هاوەڵانی لە (٣١ی ئاداری ١٩٤٧)دا، بلوریان دەچێتەوە شاری تاران بەمەبەستی درێژەدان بە خوێندن. سەرەتا هەوڵدەدات لە (شەهری رەی) تاران لە (دەبیرستانی بازرگانی) بخوێنێ، بەڵام وێرای هەوڵی زۆری بەهۆی کورد بوونی وەرناگیرێ، پاشان بیر لەوەدەکاتەوە بچێتە زانکۆی ئەفسەری سوپای ئێران، بەڵام لەوێش بەهۆی پێشینەی خوێندنی سەربازی لە سۆڤیەتو رابردووی سیاسی، وەرگرتنی ڕەتدەکرێتەوە. لەو کاتەشدا باوکی کۆچی دوایی دەکات، بەمەش بڕیاری گەڕانەوە بۆ مەهاباد دەدات، تا دیسان خەباتو تێکۆشانی سیاسی دەست پێ بکاتەوە[٥٨].

بەشی دووەم: تێکۆشانی سیاسیی لەنێوان ساڵانی ١٩٤٨-١٩٧٨دا:

یەکەم: ڕۆڵی لە دامەزراندنەوەی حیزبی دیموکراتی کوردستان (حدك)-(١٩٤٨-١٩٥٨):

پاش تێکچوونی کۆماری کوردستان شتێك بەناوی ڕێکخستنەکانی حیزبی دیموکرات نەمابوو، بەڵام ساڵێك پاش لەسێدارەدانی قازی محەمەد، لاوانی ناوچەی مەهاباد چالاکی سیاسی یان دەست پێکردەوەو پێوەندییان پێکەوەگرتو یەکەم ڕێکخراوەکانی حیزبی دیموکراتیان زیندوو کردەوە[٥٩]. کاتێك کە لەماڵی بلوریان لەسەرەتای ئاداری ١٩٤٨ لەگەڵ (محەمەد شاپەسندی)، (قادری محمود زادە)و (عەزیزی فەرهادی)و چەند کەسی دیکە کۆبونەوەیەك دەکەنو شانەی حیزبی دروست دەکەنەوەو بڕیاری زیندووکردنەوەی (حدك) دەدەن، سەرەتاش هەوڵ دەدەن یارمەتی بۆ چاپو بڵاوکردنەوە لە حیزبی تودە وەرگرن، تا هاوکاریان بکات بەیاننامەیەك بەزمانی کوردی چاپو بڵاوبکەنەوەو تێیدا بڵێن: "حیزبی دیموکرات نەمردووەو زیندووەو بۆ وەدەستهێنانی ئامانجەکانی گەلی کورد درێژە بەخەبات دەدات"[٦٠]، بەڵام ئەوان ڕەتی دەکەنەوە[٦١]. پاش ئەوەی لە حیزبی تودە نائومێد دەبن، بلوریانو

محەمەدی شاپەسندی لە ٢١ی ئاداری ١٩٤٨، دەچن بۆ باشووری کوردستان تا یارمەتیو هاوکاری لە پارتی دیموکراتی کوردستان (پ.د.ك) وەرگرن[٦٢].

لەباشووری کوردستانو لەشاری سلێمانی دەچنە لای (شێخ لەتیف ١٩١٧–١٩٧٢) کوری شێخ مەحمودو ئەویش دەیان نێرێ بۆ (گوندی سیتەك[٦٣])و لەوێ نیشتەجێ دەبن، لەوێش لەگەل (حەسەنی قزلجی)و (عەبدولرەحمانی زەبیحی) شاددەبنەوەو مەسەلەی هاوکاری بۆ زیندووکردنەوەی (حدکا) باس دەکەن، پاشان بەهۆی هاوکاریو کارئاسانی شێخ لەتیف چاپخانەیەك دروست دەکەنو بریاردەدەن گۆڤارێك بەناوی (رێگا) چاپو بلاوبکەنەوە لەژێر ناوی (ئۆرگانی کۆمەڵەی ژیانی کورد)[٦٤] . لەم بارەشەوە بلوریان دەڵێت: "هۆی ئەوەی کە لەو قۆناغەدا رۆژنامەی کوردستانمان دەرنەکردوو رێگامان بۆ ئەو قۆناغە هەڵبژاردو ناوی ئۆرگانی کۆمەڵەی ژیانی کوردمان لەسەر دانا، ئەوە بوو کە دوژمن وریانەبێتەوەو دیسان دژی کۆنە دیموکراتەکان رانەپەرێو خەڵك تووشی گیروگرفت نەکا. رامان ئەوە بوو، کە پاش بەردەوام بوونی خەبات ئینجا بگەرێینەوە سەر کوردستان (مەبەستی رۆژنامەی کوردستان/ ئۆرگانی حدك)و ئەو چاپ بکەینەوەو لەناوی حیزبی دیموکراتیش کەڵك وەرگرین"[٦٥].

گۆڤاری (رێگا) لە پایزی ١٩٤٨ چاپکراو، تێیدا بلوریان وتارێکی بەزمانی کوردی بەنازناوی "تەیمور" نوسیوە[٦٦]. دوای چاپکردنیشی بەیارمەتی "هەمزە عەبدوللا ١٩٠٤–١٩٩٨" (سکرتێری ئەوکاتی پارتی) گەرایەوە مەهاباد[٦٧]، لە ٢١ی تشرینی یەکەمی ١٩٤٨دا[٦٨] . بلاوکراوکردنەوەی یەکەم ژمارەی گۆڤاری (رێگا) لەسەرەتای زستانی ١٩٤٨دا لەناوچەی موکریان بەگشتیو شاری مەهاباد بەتایبەتی، بوو بەهۆی بەئاگاهێنانەوەی دەزگاکانی ئاسایشو پۆلیس، کە دەستیانکرد بەرەشبگیری خەڵكو لێپرسینەوەیان[٦٩]. لەوشالاوی گرتنەشدا بلوریانو چەند هاورێو هاوبیرێکی دەستگیرکرانو دووچاری لێپرسینەوەو ئازارو ئەشکەنجە بوونەوە[٧٠]، چونکە گۆڤاری (رێگا) درێژە پێدانی خەباتی حیزبی دیموکراتی لەبەرچاو بوو وخەڵکی بەرەو تێکۆشان هان دەدا، دەرچوونی (رێگا) شوێنێکی باشی لەسەر لاوانی کورد دانا[٧١]. کە بەهۆیەوە کادیرە چالاکەکانی حدك توانیان بانگەشە بۆ هزری ئازادیخوازیان بکەن لە نێو جەماوەری کورد لە کوردستاندا[٧٢].

هەرچەندە بلوریان لەقۆناغی یەکەمی دادگایی کردنیدا بە سێ ساڵ زیندانی کردن حوکمدرابوو، بەڵام دوای شەش مانگ مانەوەی لەزیندانو بەهاوکاری (رەحمەتی شافعی)، کە ئاشناو دۆستی (سەرهەنگ ئەمیر دیوانی) سەرۆکی دادگابوو، لەقۆناغی دووەمی دادگاییو پێداچوونەوە بە حوکمەکەی ئازادکرا[٧٣]. بەڵام زۆری نەخایاند چالاکیەکانی (حدك) راوەستا، ئەمەش لەئەنجامی ئەو چاودێرییە توندانەی کە دەسەڵاتی شا خستیە سەر کوردستان دوابەدوای هەوڵی کوشتنی شا لە زانکۆی تاران لە شوباتی ١٩٤٩دا، هەروەها دەستیانکرد بەراوەدوونانی ئەندامانی حدكو ژمارەیەکیان دەستگیرکردن[٧٤]. ئەمەش کاریگەری هەبوو لەسەر بلوریانو جارێکی دیکە دەستگیرکرایەوە، هەرچەندە ماوەیەکی کەم بوو لە زیندان ئازادکرابوو، بەڵام هەوڵی کوشتنی شا لەلایەكو لەلایەکی دیکەش بەهۆی ئەوەی ناوی بۆ سەربازی لە سوپای ئێران داواکراوبوو، رادەستی سەربازخانە کراو وماوەیەك لەسەربازخانەی مەهاباد بوو، پاشان گوازرایەوە بۆ سەربازخانەی سەردەشت. لەوێش بەتاوانی بوونی پەیوەندی لەگەڵ عەشایری ناوچەکە، رەوانەی زیندانی سەربازخانەی مەهابادو پاشان زیندانی سەربازخانەی تەورێزو سەرەنجام لەزیندانی سەربازخانەی ورمێ نزیك بەساڵێك (١٩٤٩–١٩٥٠) زیندانی کرا، پاشان بەرگەی تەواوکردنی سەربازی پێ دراو لە پوشپەری ١٩٥٠دا ئازادکرایەوە[٧٥] . بەڵام بەتوندی خرایە ژێر چاودێری حکومەتەوە، بۆیە بەناچاری بریاری چوونەوە بۆ سۆڤیەت دەدات، بەڵام لەسەر سنوری ئێران–سۆڤیەت (بیلەسەواری ئەردەوێل) لەلایەن ژاندارمیری دەستگیرکرایەوە[٧٦]، بۆ ماوەی شەش مانگ لە تاران زیندانی کرا، بەڵام دوای مانگرتنی لە خواردن ئازادکرا[٧٧]. دوای ئەوە گەرایەوە بۆ

مەهابادو لەگەڵ چەند کەسێکی دیکە: (ڕەحیمی سوڵتانیان، کەریمی وەیسی، ڕەحیمی خەرازی، عەزیزی حیسامیو عەبدوڵڵای ئیسحاقی)، لە کۆمیتەی (حدکا) لە شاری مەهاباد درێژەیان بەخەباتو تێکۆشانی سیاسی داوە[٧٨]. لەنێو ڕێبەرایەتی حیزبی دیموکراتدا، بلوریان بەرپرسی پەیوەندی لەگەڵ شارەکانی سەردەشتو سنە بووە[٧٩].

بلوریان وەکو ئەندامی ڕێبەری (حدك) کاروچالاکیە سیاسیەکانی لەوقۆناغدا بریتی بوون لەوەی کە چالاکانە بەشداری خۆپیشاندانو ڕووداوەکانی قۆناغی دەسەڵاتداریەتی مصدق لە (١٩٥١-١٩٥٣)دا کردووە، بۆ وێنە: ساڵی ١٩٥١ بەبۆنەی خۆماڵیکردنی نەوتی ئێران خۆپیشاندانێکیان لە شاری مەهاباد ڕێکخستووە[٨٠]. هەروەها لە ١ی ئایاری ١٩٥٢دا بە بۆنەی جەژنی کرێکاران کۆبوونەوەیەکی نیوە ئاشکراو نهێنی یان لە مەهاباد پێکهێناو تیایدا باسی ڕۆژی جیهانی کرێکارانو مەسەلەی دەست تێوەردانی بەریتانیا لە کاروباری ناوخۆی ئێرانو مافی زەحمەتکێشان قسەیان بۆ ئامادەبووان کردووە. پاش خۆپیشاندانیان بۆ خۆماڵی کردنی نەوت، ئەوە یەکەم کۆبونەوەی سیاسی ئەوان بوو، کە دوای ڕووخانی کۆماری کوردستان بەڕێوەچوو[٨١]. جگە لەمانەش ڕۆڵی بینیوە بۆ دەستەبەرکردنی مافی جوتیاران لە ڕاپەرینی جوتیارانی ناوچەی بۆکان لەساڵی ١٩٥٢دا[٨٢]. چالاکانەش بەشداری لە ڕاپرسی ١٩٥٣ بۆ هەڵوەشاندنەوەی پەرلەمانی ئێران (مجلیسی شازدە)دا کردووە، ئەوکاتە بەرپرسی ڕێکخراوی ژنان بووە لە مەهاباد، کە بۆیەکەم جاربوو ژنان، هەرچەندە مافی دەنگ دانیشیان نەبووە، بەڵام چالاکانە بەشداری خۆپیشاندانی مەهابادیان لە ١٩٥٣دا کردووە بۆ پشتیوانی لە دەنگدان بە بەڵێ لە ڕاپرسی هەڵوەشاندنەوەی پەرلەمانی ئێراندا[٨٣]. سەبارەت بەم قۆناغەی تێکۆشانی سیاسی بلوریان، کریس کۆچێرا نوسیوویێتی: "لەساڵی ١٩٥١دا مصدق دەسەڵاتی گرتەدەست، حیزبی دیموکراتی کوردستان سوودی لە کەشو هەوای تا ڕادەیەك ئازادی ئەو سەردەمەی ئێران وەرگرتو بەڕێبەری عەزیز یوسفیو غەنی بلوریان هەندێك بوژاپەوەو ڕەونەقی پەیداکردەوە"[٨٤].

بلوریان لەساڵی ١٩٥١ بەدواوە لەڕێی هاوکاریو پەیوەندی پێوەگرتن بە حیزبی تودەوە لەگەڵیان ئاشنابووە، کە حیزبی تودە لەڕێی ناردنی کادیری باڵا بۆ کوردستان بۆ ڕێنماییو هاوکاریکردنی ڕێبەرایەتی حیزبی دیموکرات هاوکاریکردوون[٨٥]. بۆیە لە هەڵبژاردنی (مجلیسی حەڤدە)ی پەرلەمانی ئێراندا، کادیرەکانی حدك ڕۆڵی گرنگیان بۆ سەرخستنی نوێنەری حیزبی تودە لە مەهاباد، کە (سارمەدینی سادق وەزیری) بوو گێڕا، چونکە ئەوکات حیزبی دیموکرات تێکۆشانی ئاشکرای نەبوو و نەی دەتوانی پاڵێوراوی فەرمی هەبێ، بەڵام سارمەدینی سادق وەزیری بەکردەوە پاڵێوراوی حدك بوو[٨٦]، لەو پێناوەشدابوو کە بلوریان بڕیاری دامەزراندنی ڕێکخراوێك بەناوی (ڕێکخراوی پارێزەرانی بەرگری کردن لە ئازادی هەڵبژاردن) یان ڕاگەیاندو لەژێر فەرمانو بڕیارەکانی مصدق دا، توانیویان ڕەزامەندی فەرمانداری مەهاباد بۆ ئەم مەبەستە بەدەست بهێنن[٨٧]. هەرچەندە لەو هەڵبژاردنەدا ئەندامو لایەنگرانی حدك لە مەهاباد ٨٠ بۆ ٩٠٪ی دەنگەکانیان بەدەست هێنا، بەڵام دەسەڵاتدارانی ناوەند ئەنجامەکانی ئەم هەڵبژاردنەیان هەڵوەشاندەوەو نوێنەرێکیان لە تارانەوە دیاریکرد بۆ مەهاباد[٨٨].

بەهۆی ئەو بارودۆخە سیاسیەی لە ئێراندا هاتبووە ئاراوە، بەتایبەتی ساڵی ١٩٥٣ کاتێك شا هەڵاتو ئێرانی جێهێشت، لە شارەکانی مەهاباد، سەردەشت، سەقزو نەغەدەو ناوچەکانی دیکەی کوردستان خۆنیشاندانی شادومانی خەڵك کراو ڕێبەرایەتی حدكو ڕێکخستنەکانیان ڕۆڵی گرنگیان تێدا بینین. هێمن موکریانی شاعیر لەوکاتەدا بوو شیعرە بەناوبانگەکەی خوێندەوە:"دەبڕۆ ئەی شاهی خاین بەغدا نیوەی ڕێیەت بێ"[٨٩]. بەڵام ئەم بارودۆخە زۆری نەخایاند، بەهۆی کودەتای (١٩ی ئابی ١٩٥٣)، کە بووە هۆی ڕووخانی حکومەتی مصدقو گەڕانەوەی شا بۆسەر دەسەڵات، ژیانی سیاسی چووە بارێکی تەواو نهێنی[٩٠]، هەربۆیەش بلوریان بۆ خۆپارێزی زیاتر لەگەڵ چەند کادیرێکی دیکەی حیزبی، شاری مەهابادی جێهێشتو چوو بۆ ناوچەی مەنگوڕان. بەمجۆرە نزیك بە دوو ساڵ لە

ناوچەکانی مەنگور، گەورك، سوسینایەتیو دەوروبەری بانە درێژەی بەکارو خەباتی حیزبی داوە[٩١]. هەر لەوماوەیەدا بلوریان (١٩٥٣) بە نوێنەرایەتی (حدك) چووە بۆ باشووری کوردستانو یارمەتی ماددی لە پارتی دیموکراتی کوردستان (پ.د.ك) وەرگرتووەو بۆ رێبەرایەتی حیزبی ناردووە[٩٢].

لەو قۆناغە نهێنییەی خەباتدا، بلوریان لەگەڵ قاسملوو، عەزیز یوسفیو سەدیقی هەنجیری ئازەر بیر لە چاپکردنەوەی خوولی دووەمی رۆژنامەی (کوردستان) دەکەنەوە، کە یەکەم ژمارەیان لە تەوریز لە ٢٥ی نیسانی ١٩٥٤دا بڵاوکردەوە[٩٣]. بلوریان بەزمانی کوردی وتاری تێدا نوسیوەو وتارە فارسیەکانیشی کردووە بە کوردی[٩٤]. هەرچەندە پاش کودەتای ٢٨ی گەلاوێژ (١٩ی ئابی ١٩٥٣) زۆربەی رێبەرانو ئەندامانی حدك گیران، بەڵام دەبینین دوای ئەم رووداوەو بەکەمتر لەساڵێك، خەباتو تێکۆشانی کادیرەکانی پتەوترو رێكو پێك تربووە. بۆ یەکەم جاربوو پاش رووخانی کۆماری کوردستان رۆژنامەی (کوردستان) (ئۆرگانی ناوەندی حدك) بەنهێنی دەرچوو و لە سەرانسەری کوردستان دا بڵاوکرایەوە[٩٥]. لەڕاستیدا رۆژنامەی (کوردستان) لەم قۆناغەدا وەکو ئۆرگانی حدك (پێنج[٩٦]) ژمارەی لێ چاپو بڵاوکرایەوە، بەڵام بەهۆی ئاشکرابوونو گیرانی چاپخانەی فرقەی دیموکرات رۆژنامەی (کوردستان)یش لەساڵی ١٩٥٤ وەستا[٩٧].

دوای ئەم رووداوانە رێبەرانی (حدك) کۆمیتەیەکی رێکخستنیان بەناوی کۆمیتەی کوردستان پێکهێناو لەناوچەی سنەش رێکخراوەکانی حیزبیان دامەزراند[٩٨]. هەروەها بلوریان لەگەڵ رێبەرانی دیکەی حدك لەنیوەی دووەمی بەهاری ١٩٥٥ لەناوچەی سەری مەیدان (مەهاباد)، بە بەشداری ژمارەیەك ئەندامی حیزبی، کۆنفرانسی یەکەمی حدك– یان بەست، کە تیایدا جگە لە بڕیاری پچڕاندنی پەیوەندی رێکخستنیان لەگەڵ حیزبی تودە[٩٩]، رێبەرایەتیەکی پێنج کەسیش بۆ بەڕێوەبردنی حدك پێکهێنرا، کە بلوریان یەکێکیان بوو[١٠٠]. دوای ئەمە لە ئابی ١٩٥٥دا لەجێی ئەحمەد تۆفیق ئەرکی بەرپرسیاریەتی کۆمیتەی (حدك)ی لەشاری سنە وەرگرتووە، لەوێش بەنازناوی نهێنی "موحسینی پەرتەوی" خۆی ناساندووەو تێکۆشانی سیاسی درێژە پێداوە[١٠١]. بەڵام دوای ماوەیەکی کەم لە مانەوەی لە سنە، ئێوارەی رۆژی شەممە (٢٢ی تشرینی یەکەمی ١٩٥٥) دەستگیرکراو دوای شەش مانگ زیندانی کردنی لەوێ، گواسترایەوە بۆ زیندانی شاری مەهاباد. لەوێش سەرەتا تووشی ئازاردانو ناخۆشی زۆر بۆوەو نزیك بە ساڵێك لە زیندانی دژبانی مەهابادو زیندانی سەربازخانەی مەهاباد بەدەستو پێ زنجیرکراوی مایەوە. پاشان لە دادگادا بە سێ ساڵ زیندانی مەحکوم کراو رەوانەی زیندانی تەوریز کراوە تا لە ٨ی تشرینی یەکەمی ١٩٥٨ ئازادکرا، بەڵام بەو مەرجەی لە شاری مەهاباد نەچێتە دەرەوەو هاتووچۆی شوێنانی دی نەکات[١٠٢].

لەڕاستیدا لەم کاتەدابوو کە شۆڕشی ١٤ی تەمموزی ١٩٥٨ لە عێراق روویداو بووە هۆی هاتنە سەرکاری دەسەڵاتی کۆماریو گۆڕانی گەورە لە عێراقدا، هاوکات کاریگەری ئەرێنی کردە سەر خەباتی ئازادیخوازی کورد لە رۆژهەڵاتی کوردستاندا، بەجۆرێك کە ڕادیۆ و رۆژنامەکانی عێراق بە ئاشکرا خەڵکی ئێرانو بەتایبەت کوردیان بۆ راپەڕین بەدژی دەسەڵاتی شا هان دەدا، کە ئەمەش زەمینەی خەباتو تێکۆشانی سیاسی زیاتری بۆ رێکخستنەکانی حدك پێك هێنا. ئەوە جگە لەوەی عێراق ببوو بە پەناگە بۆ تێکۆشەرانی حدكو کە هەرکاتێك هەستیان بەمەترسی گیران کردبایە، پەنایان دەبردە بەرباشووری کوردستانو لە عێراق داڵدە دەدران[١٠٣].

بۆیە بلوریان دوای ئازادبوونی لە زیندان لە ساڵی ١٩٥٨ تا ساڵی ١٩٥٩ زۆر بەنهێنی کاری حیزبی دەست پێکردەوە[١٠٤]، بەڵام بۆ ئەوەی بتوانێ بچێتە دەرەوەی شاری مەهابادو درێژە بەکاری سیاسیو حیزبی بدات، کاری "چێودار"ی هەڵبژارد، هەم بۆ بژێوی ژیانو هەمیش تا بەهۆیەوە بتوانێت بچێتە دەرەوەی شاری مەهابادو بەناوی چێوداریو کڕینی (وڵاغ)، کاری حیزبیو سیاسی خۆشی ئەنجام بدات[١٠٥]. هەرچەندە لەو ماوەیەدا سووربووە بە

درێژەدان بەکارو تێکۆشانی سیاسی، بەڵام ئەو ماوەیەش زۆر ناخایەنێو جارێکی تر دەستگیردەکرێتەوەو بۆ ماوەی نزیك بە بیست ساڵ لەزینداندا مایەوە.

دووەم: قۆناغی ژیانی زیندانی سیاسی (لە پایزی ١٩٥٩ تا پایزی ١٩٧٨):

لەنێوان ساڵانی ١٩٤٨ بۆ ١٩٥٨ چەندین جار لەلایەن حکومەتی ئێران دەستگیرکراوەو ئازادبووە[١٠٦]، لەم دە ساڵەشدا ئازارو مەینەتی زۆری چەشت، هەر لە دوورخستنەوەی لە کەس‌و کاری تا ئەشکەنجەدان‌و سوکایەتی پێکردنی لەلایەن دەزگاکانی ئاسایش‌و پۆلیس، کە هیچ کام لەوانەش ئەویان لە کاری حیزبی‌و تێکۆشانی سیاسی دوورنەخستەوە، بەڵام دوای ئاشکرابوونی ڕێکخستنەکانی حیزبی تودە، لەلایەن ساواکەوە هەڵمەتێکی گیرانی سەرتاسەری کادیرو ئەندامانی حدك لە ساڵی ١٩٥٩دا دەستی پێکردو سەرەنجام ژمارەیەکی زۆریان لێگرتن[١٠٧]، کە لەڕاستیشدا هۆی سەرەکی ئاشکرابوونی ڕێکخستنەکانی حدك گیرانی کادیرێکیان بوو بەناوی (سمایلی قاسملوو)، کە بەدوای گیرانی دانی بەهەموو نهێنیەکانی حیزبی دیموکراتدا هێنابوو بۆ دەزگای ساواك، بەم هۆیەشەوە بوو کە لە پایزی ١٩٥٩دا نزیکەی سەدو سی کەس لە زۆربەی شوێنەکانی کوردستان گیران[١٠٨]. لەو هەڵمەتی گیرانەشدا بلوریان لە شاری مەهاباد لەشەوی ٢/٣ی تشرینی یەکەمی ١٩٥٩دا دەستگیرکرایەوە[١٠٩]، پاشان دوای چوار ڕۆژ گوازرایەوە بۆ زیندانی تەورێز[١١٠]. لەوێش ئەشکەنجەی زۆری دراو هۆکەشی لەبەرئەوەبوو، کە لێیان دەویست بنووسێ ئەو هەر لە باکۆ کە گەڕاوەتەوە، بۆ جاسووسی هاتۆتەوە، بەڵام ئەو بەردەوام ئەو تۆمەتەی ڕەتکردۆتەوە[١١١]. بەمەش سەرەتای خولێکی تر لە مەینەتی‌و ناخۆشیەکانی دەستی پێکرد بەتایبەتی بەماوەیەکی کەمی دوای زیندانی کردنی هەواڵی لەدایك بوونی دووکچە دووانەکەی پێدەدەن‌و لەسەر ڕاسپاردەی خۆی ناویان لێ دەنێ (هێرۆو نەشمیل). بەم بارودۆخەشەوە لەزیندانی تەورێز گوازرایەوە بۆ زیندانی "قزل قەلعە/ قەڵای سوور" لە تاران. دوای ماوەیەك لەوێش گوازرایەوە بۆ زیندانی "دیژبان"و لە دادگایەکی سەربازی‌و ڕواڵەتی دا[١١٢]، بەتاوانی زیندووکردنەوەی (حدکا)[١١٣]، فەرمانی لەسێدارەدانی بۆ دەرکرا[١١٤].

هەواڵی زیندانی کردن‌و دەرچوونی فەرمانی لە سێدارەدان بۆ بلوریان‌و هاوڕێکانی گەیشتەوە ڕێبەرایەتی حدك لە باشووری کوردستان، کە عەبدوڵڵا ئیسحاقی "ئەحمەد تۆفیق" ڕێبەرایەتی دەکردو لەوێش هەوڵیاندا لەگەڵ ڕێکخراوی لێبوردنی گشتی زیندانیانی جیهانی‌و هەروەها دەنگدانەوەی هەواڵی ئەو زیندانیانە لە بەشی کوردی ڕادیۆی بەغداو ڕادیۆی پەیکی حیزبی تودەی ئێران، بووە هۆی دەربڕینی ناڕەزایی‌و خۆنیشاندانی کوردان لە باشووری کوردستان‌و چەند شارێکی ئەوروپا، کە کۆمەڵەی خوێندکارانی کورد لە ئەوروپا– لقی مۆسکۆ نامەیەکی ناڕەزایەتی بە ڕێگای بالیۆزخانەی ئێران لە مۆسکۆ ئاراستەی حکومەتی ئێران کرد[١١٥]. لەبەڵگەنامەکانی ساواك دا ئاماژە بە یادداشتێکی (حدکا)کراوەو لەبەشێکی دا هاتووە: "دەفتەری سیاسی حیزبی دیموکراتی کوردستان داوا لە هاونیشتیمانیان دەکات کە دەنگی ناڕەزایەتی خۆیان لە دژی ئەم هێرشانە بۆسەر میللەتی کورد دەربڕن تا حوکمی لەسێدارەدانی ئەوانە جێبەجێنەکرێ، چونکە ئەوە ئەرکێکی نیشتیمانیە،...، داوا لەهەموو ئازادیخوازانی جیهان دەکات کە پشتیوانیان بکەن‌و حکومەتی ئێران ناچاربکرێت ئەم بڕیارە هەڵوەشێنێتەوە"[١١٦].

لێرەدا پێویستە هەڵوێستی جوامێرانەی خەڵکی شاری سلێمانی بخەینەڕوو، کە دەنگی ناڕەزاییان بەرزبۆوەو لەشێوەی بیرخەرەوەو یادداشتنامەدا چەندین واژۆیان کۆکردەوەو ڕەوانەی ئێران‌و دەزگا فەرمی‌و دەوڵەتییەکان کرا[١١٧]. هەرلەوێش حەمە ساڵح دیلان لە ساڵی ١٩٦٠دا شیعرێکی سۆز ئامێزی لەژێر ناونیشانی: (بۆ گیانی غەنی بلوریان) بڵاوکردەوە، کە لە کۆتا کۆپلەیدا هاتووە:[١١٨]

ئاسووده بن، زەبری زیندان		هەڵواسین‌و پەت بۆ خنکان
تەوژمی خەبات لەق ناکا		هێزی تێکۆشان شەق ناکا
ئاسووده بن، بە کوشتن بێ وەیامردن		ریشەی کورد قەد نایە لەبن

هـەموو ئەوانـەش کاریگـەری خۆیـان کـردو بڕیـاری لـە سـێدارەدانیان جێبەجێنـەکرا، هـەم بـەهۆی بـەرپابوونی جموجۆڵێکی بەرفراوان لەدەرەوەی ئێران‌و هەمیش پشتیوانی کارای ڕای گشتی جیهانی بە دژی ئەم بڕیارە(١١٩)، دوای مانەوەی نزیك بە شەش مانگ لەو بارودۆخە دەروونی‌و نـا سـەقامگیریەدا، لـەنێوان ڕاگرتنـی فـەرمانی لەسـێدارەدان‌و چاوەڕوانی چارەنووسێکی نادیار، دواجار بە بۆنەی لەدایك بوونی (ڕەزا)ی کوڕی یەکـەمی محەمـەد ڕەزا شـا لـە ڕۆژی سێشـەممە ٢٩ی تشـرینی دووەمـی ١٩٦٠، شـا حـوکمی لـە سـێدارەدانی ئـەوانی هەڵوەشـاندنەوە(١٢٠). بـەمجۆرە بەرلێبووردن کەوت‌و حوکمەکەی بوو بە زیندانی هەتاهەتایی(١٢١).

لەڕاسـتیدا ڕاگرتنـی فـەرمانی لەسێدارەدانی بلوریـان، لەلایـەك هـەوڵی کـوردان لـە باشـوورو ئـەوروپاو لەلایـەکی دیکەشەوە هەروەك لەبەڵگە نامەکانی ساواك دا ئاماژەی بۆ کراوە، کە لەژێر گوشاری سیاسی سەرکردایەتی (حـدکا)و بـە پشـتیوانی مسـتەفا بـارزانی بـەدەرکردنی بەیاننامـەو ئاگادارکردنـەوەی کۆمەڵگـەی نێودەوڵـەتی سـەبارەت بـە زینـدانیانی سیاسـی کـوردو ڕەوشـی مـافی مـرۆڤ لـە ئێرانـدا، بلوریـان‌و بەشـێك لەزینـدانیانی سیاسـی دیکـە حـوکمی لەسێدارەدانیان بە زیندانی کردنی هەتاهەتایی بۆ گۆڕین(١٢٢). ئەم بڕیارەش لە ڕۆژی ٣٠ی تشرینی دووەمـی ١٩٦٠ لـە وتوێژی بەرپرسانی ئێرانی لە ڕۆژنامەکاندا ڕاگەیەنـدرا، کـە بـە بۆنـەی لـەدایك بـوونی شـازادە "ڕەزا پەهلـەوی" سـێ زیندانی ئازەربایجانی ڕۆژئاوا، کە مەحکوم بـە ئیعـدام بـوون، پلەیـەکیان بەخشـین پێـدراو ئیعـدام نـاکرێن، ئـەو سـێ کەسـەش: (بلوریـان، عـەزیزی یوسـفی‌و ڕەحمـەتی شـەریعەتی) بـوون(١٢٣). لـەم بارەیـەوە عەبـدوڵڵا حەسـەن زادە نوسیووێتی:"لەو هاوڕیانەی ئێمە عەزیزی یوسفی (مەهاباد)، غەنی بلوریان (مەهاباد)و ڕەحمـەتی شـەریعەتی (سـنە) بە ئیعدام مەحکووم کرابوون‌و چەند مانگیش لەژێر ئەو حوکمەدا مانەوە،...، شا ویستی بەدوژمنایەتی لەگەڵ قاسـم‌و نەك بەدۆستایەتی لەگەڵ کورد دەست باوێتە نێو بزووتنەوەی کوردی عێراق. بۆیە لەحاڵێك دا ئـەو دەیەویسـت خـۆی وەك دۆستی کوردەکانی عێراق لە قەڵەم بدا، نەدەکرا لەنێوخۆی وڵات دا (مەبەستی ئێرانە) تێکۆشەرانی کورد ئیعـدام بکا. ئەوەبوو کە عفو ملوکانە بۆ ئەو هاوڕێ یانە دەرچوو و حوکمەکەیان لە ئیعدامەوە کرا بە حەپسی ئەبەد"(١٢٤).

بلوریان ئەو ماوەیەی کە لەزیندانی دژبانی تاران بوو، ئاشنایەتی لەگەڵ چەند کەسـایەتیەکی سیاسـی پەیـداکرد، کە یەکێك لەوانە داریووش فروهەر (١٩٢٨–١٩٩٨) بوو، کە فروهەر بەهۆی ئەوەی ڕادیۆی هەبووە لە زینـدان، ئـەوانی لـە هەواڵـەکانی نـاوخۆو دەرەوەی ئێـران ئاگادارکردتـەوەو یارمـەتی داون. هەرچـەندە فروهـەر پـان ئێرانیسـت بـوو، حیزبێکی بەناوی (حیزبی میللەتی ئێران) هـەبوو، بـەڵام لـە زیندانـدا پەیوەیەنـدی لەگـەڵ بلوریـان‌و هاوڕێکـانی بـاش بووە(١٢٥).

بلوریان لەماوەی زیندانی بوونیدا، چەندین جار بۆ زیندانەکانی دیکەی ئێران گوازراوەتەوە، هەر سێ ڕۆژ بـەدوای ڕاگەیاندنی بەخشینی لە سێدارەدان، گواسترایەوە بۆ زیندانی "قەسر"، کە قەسری قاجاریشیان پێدەگووت، چـونکە پێشتر کۆشکی پادشاکانی قاجار بووەو ڕەزا شا (١٩٢٥–١٩٤١) لە ساڵی ١٩٢٥دا کردبووی بە زیندان(١٢٦). دواترو لـە سـاڵی ١٩٦٢دا لەگـەڵ هەریـەك لـە: (عـەزیزی یوسـفی، جـەلیل گـادانی) گواسـتراونەتەوە بـۆ زینـدانی "برازجـان"و مەینەتی‌و ناڕەحەتی زۆریان لێی چەشتووە(١٢٧). لەم بارەیەوە گادانی دەڵـێ: "زینـدانی برازجـان کرابـوو بـە شـوێنی دوورخراوە سیاسیەکان، چەند زیندانیەکی وەك سـەفەرخانی قارەمـانی‌و حوسـێن فروهـەرو مهنـدس عـەباس گرمـان‌و

چەند ئەفسەری ڕێکخراوی نیزامی حیزبی توده بۆ قەڵای برازجان ڕاگوێزران‌و ئێمەشیان لە ساڵی ١٩٦٢ لە قەسررا بۆ ئەوێ دوورخستەوە"[١٢٨].

بلوریان کە بۆ ماوەی نزیك بە پێنج ساڵ لە زیندانی برازجان مایەوە، ساڵی جارێك مافی دیتنی بنەماڵەکەی هەبووە، ئەویش بەهۆی دووری ڕێگاو خەرجی‌و گرانی ژیانەوە، خێزانی بلوریان لەماوەی ئەو پێنج ساڵەدا تەنیا یەك جار لەساڵی ١٩٦٤دا دیدەنیان کردووە[١٢٩]، پاشان بەهۆی نەخۆشیەوە لە ساڵی ١٩٦٧دا گەڕاندیانەوە بۆ زیندانی تاران[١٣٠] . بۆیە گەڕاندنەوەی بۆ تاران تا ڕادەیەك لە رووی دەروونیەوە ئارامی پێ بەخشیوە. تەنانەت لە زیندانی تاران، وێرای ناسینی چەند کادیرێکی دیاری حیزبی تودەو ئاشنا بوونی پێیان، هاوکات سەرقاڵی خوێندنەوەو خەریکی دانانی فەرهەنگێکی زمانی کوردی بووە، کە نزیکەی پانزە هەزار وشەی لە زاراوەکانی کوردی کۆکردبۆوە، بەڵام وەك خۆی دەڵێت تێدا چووە[١٣١]. جەلیل گادانی کە چەند ساڵێك لەزیندانەکانی حکومەتی شای ئێران لەگەڵ بلوریان دابووە، سەبارەت بەو هەوڵەی بلوریان دەڵێ: "من لەبیرمە لە بەندینخانەی قەسرێ بڕیاربوو بەهاوکاری هەموو لایەك فەرهەنگێك لە هەموو راوێژەکانی زمانی کوردی ئامادەبکەین، پێشنیارەکەش هی من بوو، بەڵام فیدای ناتەبایی بوو، سەری نەگرت. ئەو (مەبەستی بلوریانە) نەتەنیا حەوسەلەی ئەوکارەی نەبوو، لەخوێندنی زمانیش زۆر کوڵ بوو، لەڕاستیدا حەوسەلەی کارو خوێندنی نەبوو، بەڵام قسەکردنی زۆر پێ خۆش بوو"[١٣٢]. وێڕای ئەم بۆچوونەی گادانی، بەڵام پێمان وایە کە دەشێ بلوریان دواترو بەتەنیا بیری لەوەها کارێك کردبێتەوە.

لەڕاستیدا وێڕای هەموو ناخۆشی‌و ئازارەکانی بلوریان لەنێو زیندانەکاندا، هاوکات ناکۆکیە ناوخۆییەکانی حدکایان لەگەڵ خۆیاندا گواستبۆوە زیندان‌و لەزیندانیشدا زۆربەی کات لەگەڵ یەکتری ناکۆك‌و ناتەبا بوون. ئەو ناکۆکیانەش لەسەرەتادا لەزیندانەکانی دژبانی تاران‌و دوایە لە قەسری قاجار لەنێو زیندانیانی مەهابادیدا سەری هەڵدا. لەلایەك غەنی بلوریان‌و عەزیزی یوسفی چەپ بوون‌و زۆر توند بوون. لەلایەکی دیکەش دکتۆر مەولەوی بووە، کە هەستی ناسیۆنالستی زۆر توند بوو، لەهەمان کاتدا دژی سۆسیالیزم‌و چەپ گەرایی بوو. کە ئەو ململانێیەش کاریگەری کردبووە سەر کادیرەکانی دیکەی حدکا[١٣٣]. هەروەها بڕیارەکانی سەرکردایەتی حدکا لە باشووری کوردستان دیسان بۆ ئەو بوون بەمایەی ناڕەحەتی‌و ئازار، بۆ وێنە: ڕێبەرایەتی حدکا لە کۆنگرەی دووەمی، کە لە (گوندی سونێ)ی باشووری کوردستان لە ١٩ی تشرینی دووەمی ساڵی ١٩٦٤دا بەسترا، ئەویان وەکو ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی هەڵبژاردبوو[١٣٤]، بەڵام ئەوە بووە هۆی ئازاردانی لە زیندان‌و دوای ئەوە بۆماوەی چەندین ساڵ ڕێگەیان بە خێزانەکەی نەدا چاویان پێی بکەوێ‌و سەردانی بکەن. جگە لەوەش لە ساڵی ١٩٧٠دا لە زیندانی تاران گوازرایەوە بۆ زیندانی عادل ئاباد (عادل ئاوا)ی شیرازو تا پایزی ساڵی ١٩٧٨و ئازادکرانی لەوێ مایەوە[١٣٥].

بلوریان لەساڵی ١٩٥٩ەوە تا ئازادکرانی لە ١٩٧٨، نزیکەی بیست ساڵی لەزینداندا بەسەر بردووە[١٣٦]. لەو ماوەیە زۆرەی زیندانیشدا بەخۆڕاگری‌و دڵسۆزی بۆ ڕێبازەکەی، بوو بە نیشانەی ئازادیخوازی لە مێژووی جوڵانەوەی ئازادیخوازی کوردستاندا. هەرچەندە لەبەڵگەنامەکانی ساواك دا هاتووە، کە بلوریان لەماوەی زیندانی بوونیدا لەرابردووی خۆی پاشگەزبۆتەوەو هەموو هاوکاریەکی بۆ دەزگای ساواك دەربڕیوەو ئامادەیی فیداکاریی هەبووە بۆ شا[١٣٧]. بەڵام جگە لەمە هیچ بەڵگەیەکی تر نیە ئەوە بخاتە روو، کە بلوریان پاشگەزبوونەوەی خۆی بۆ ساواك دەربڕیبێت، بەڵکو بەپێچەوانەوە سووربونی ئەو لەسەر درێژەدانی بەخەباتی سیاسی، ئەوی لەزینداندا بۆ ماوەی بیست ساڵ هێشتەوە. تا ئازادکردنی لە زیندان‌و گەڕانەوەی بۆ کوردستان لە ساڵی ١٩٧٨ بوو بەخاڵی وەرچەرخان لەمێژووی تێکۆشانی سیاسی بلوریان لەلایەك‌و بزووتنەوەی ئازادیخوازی کوردو حیزبی دیموکرات لەلایەکی دیکە. هەروەها لەو ئازارە دەروونیەی نێو زیندانیش ڕزگاری بوو، بەتایبەتی کە ئازاد بوونی عەزیز یوسفی پێش ئەو بەماوەی

ساڵێك بەهۆی نەخۆشیو هەوڵی ڕیکخراوی مافی مرۆڤی جیهانی[١٣٨]، کە بلوریانی لەتاکە دۆستو هاوبەندی ساڵانی دووردرێژیش بێبەش کردبوو.

بەشی سێیەم: تێکۆشانی سیاسی لەنێوان ساڵانی ١٩٧٩-٢٠١١دا:

یەکەم: گەڕانەوەی بۆ کوردستانو بەشداری لە بزووتنەوەی ئازادیخوازی کوردستاندا (١٩٧٩-١٩٨٤):

لەگەڵ سەرهەڵدانی خۆپیشاندانەکانی گەلانی ئێران بە دژی دەسەڵاتی پادشایەتی لە ساڵی ١٩٧٨دا، بلوریان وەك زۆربەی زیندانیانی سیاسی تر لە پایزی ١٩٧٨ لە بەندیخانەی شیراز ئازادکراو چوو بۆ تاران ماڵی جەلیل گادانی، دواتریش لەپێشوازی ئاپۆرای جەماوەرێکی زۆری کوردستان بەگشتیو خەڵکی شاری مەهابادو دەوروبەری گەیشتەوە شاری مەهابادو خەڵکی بەدروشمی: "مامە غەنی هاتەوە یاخودا بەخێربێتەوە" پێشوازیان لێکرد، نازناوی "مامە"یان پێبەخشی[١٣٩]. بەمەش دەبینین خەباتو تێکۆشانی سیاسی چەندین ساڵەی رابردوویو خۆڕاگریو سووربوونی لەسەر ڕێبازی سیاسی خۆی بەدرێژایی نزیك بە بیست ساڵی قۆناغی زیندانی بوونی، ئەوی کردبوو بە نیشانەی خەباتو خۆشەویستی خەڵکی کوردستان.

لەوهەلومەرجە شلەژاوەی دۆخی سیاسی ڕۆژهەڵاتی کوردستانو جۆشو خرۆشی خەڵك لە شۆڕشی گەلانی ئێران، قاسملووی سکرتێری گشتی (حدکا) سەردانی بلوریانی کرد[١٤٠]. پاشانیش جارێکی دیکە لەڕیزەکانی (حدکا)دا خەباتی سیاسی دەستپێکردەوە[١٤١]. هەروەها بەشداری لەخۆپیشاندانەکاندا لەگەڵ خەڵك لە شاری مەهاباد بەدژی حکومەتی شا کردووەو دوای ڕاگەیاندنی حکومەتی کاتی (بازرگان)، لەلایەن ژمارەیەك رووناکبیری چەپی شاری مەهاباد پێشنیاری پێ کرا، کە ببێتە ئەندامی ئەنجومەنی شورای شاری مەهاباد[١٤٢]. جگە لەوەش چالاکانە بەشداری کرد لە کۆبوونەوەکاندا لەگەڵ (داریوشی فروهەر، د.محەمەد موکری، د. ئیسماعیلی ئەردەڵانو ئایەتوڵڵا نوری) نوێنەرانی حکومەتی کاتی بازرگان لە مەهاباد، کە ساڵی ١٩٧٩ ئەنجامدرا[١٤٣].

بلوریان کە خاوەن پێگەی جەماوەریو کەسایەتیەکی سیاسی دیاربوو، لە بەشێکی زۆری ئەو ڕووداو و پێشهاتانەی دەهاتنە پێشەوە لەو قۆناغەی کوردستاندا، ئەو ڕۆڵو کاریگەریو بەرپرسیاریەتی تێدا پێسپێردراوە، بۆ وێنە: ئەندامی دەستەی نوێنەرایەتی حدکا بووە لە گفتوگۆو دیداریان لە تارانو قوم لەگەڵ خومەینی لەلایەكو بازرگان لەلایەکی دیکە، لە ئاداری ١٩٧٩[١٤٤]. بەنوێنەرایەتی حدکا ئەندامی دەستەی نوێنەرایەتی گەلی کورد بوو، ئەو دەستەیەی کە لە کۆتایی تشرینی دووەمی ١٩٧٩دا پێکهات بۆ گفتوگۆو دانوستاندن لەگەڵ وەفدی حکومەتی ئێران[١٤٥]. هەر لەوماوەیەشدا لە کۆنگرەی چوارەمی حدکا، کە لە ١٩ی شوباتی ١٩٨٠دا بەسترا، وەکو ئەندامی کۆمیتەی ناوەندیو پاشانیش بە ئەندامی دەفتەری سیاسی هەڵبژێردرا[١٤٦]. بوو بە ئەندامی وەفدی دانوستانکاری حدکا لەگەڵ (بەنی سەدر)ی سەرۆك کۆماری تازە هەڵبژێردراوی ئێران، کە لە (٢٨ی شوباتی١٩٨٠) بەڕێوەچوو، ئەو کۆبونەوەیەی کە نوێنەرانی حدکا گەڵاڵەنامەیەکی شەش ماددەییان پێشکەشی حکومەت کرد بۆ پەسندکردنی[١٤٧].

هەروەها کاتێك لە (١٤ی ئاداری ١٩٨٠) هەڵبژاردنی خولی یەکەمی پەرلەمانی کۆماری ئیسلامی ئێران (هەڵبژاردنی یەکەم دەورەی مەجلیسی شوورای میللی) بەڕێوەچوو بلوریان لەسەر داوای حیزبەکەی وەکو نوێنەری شاری مەهاباد پاڵێورابوو[١٤٨]، کە لەئەنجامدا بە (٢٩٣٩٦) دەنگ هەڵبژێردرا، واتە (٩٠٪)ی دەنگەکانی خەڵکی مەهابادی بەدەستهێنابوو. هەرچەندە ئاکامی ئەم هەڵبژاردنە لەلایەن حکومەتەوە بەتاڵ کرایەوە[١٤٩]. ڕاستە ئەم دەنگ هێنانەی بە پلەی یەکەم بۆ پێگەی جەماوەری حدکا دەگەڕێتەوە، کە لەشارەکانی دیکەی کوردستانیش سەرکەوتنی بەرچاوی بەدەستهێنابوو، بەڵام بێگومان ڕۆڵو پێگەی غەنی بلوریان یش ڕۆڵی بینیوە.

لەڕاستیدا بلوریان لە ژیانی سیاسی دوای شۆڕشی گەلانی ئێران‌و دەست پێکردنەوەی خەبات‌و تێکۆشانی سیاسی لە ڕیزەکانی (حدکا)دا وەکو ئەندامی دەفتەری سیاسی، لەگەڵ قاسملووی سکرتێری گشتی حیزب ناکۆک‌و ناتەبا بوو، ئەو ناکۆکیەش بەشێکیان پەیوەندی بە مێژووی رابردووی کاری حیزبی‌و سیاسییانەوە بوو، کە دەگەڕایەوە بۆ سالانی ١٩٥١-١٩٥٣و ١٩٥٥، ئەوکاتەی قاسملوو بەنوێنەرایەتی حیزبی توده سەرپەرشتی ڕێکخستنەکانی حدکای لە مەهابادو کوردستاندا دەکرد، لە ساڵی ١٩٥٥ لەسەر بڕیاری ڕێبەرایەتی ئەوکاتی حدکا بڕیاردرابوو، قاسملوو پەیوەندیەکانی لەگەڵ توده کۆتایی پێ بهێنێت، ئەویش هەرچەندە بەڵێنی دابوو، بەڵام ئەو بەڵێنەی شکاندبوو، بڕیاری ئەوانی جێبەجێ نەکردبوو[١٥٠]، ئەوەش نیگەرانی لای بلوریان دروستکردبوو، دواترو دوای سەرکەوتنی شۆڕشی ١٩٧٩و دەستپێکی قۆناغێکی نوێی خەباتی سیاسی‌و چەکداری حدکا بەرامبەر بە کۆماری ئیسلامی ئێران، نیگەرانی‌و پەیوەندی خراپی بلوریان لەگەڵ قاسملوو چووە قۆناغێکی توندترو بەتایبەتی مەسەلەی پەیوەندیەکانی قاسملوو لەگەڵ حیزبی بەعسی عێراق لەلایەک‌و لەلایەکی دیکەشەوە ڕەخنەی بلوریان لەبێ دیسپلینی‌و جێبەجێنەکردنی بڕیارەکانی کۆمیتەی ناوەندی‌و دەفتەری سیاسی لەلایەن قاسملوو و کارکردن بەتاك ڕەوی‌و سەپاندنی تەنها بۆچوونی خۆی لەڕووداو و پێشهات‌و سیاسەتەکانی حدکا، ئەویان بەو ئاکامی نیگەرانی‌و پەیوەندیە خراپە لەگەڵ قاسملوو گەیاندبوو[١٥١].

جگە لەمانەش بلوریان خۆی لە قاسملوو بەشیاوتر دەزانی بۆ سەرکردایەتی کردنی حدکا، ئەو بۆچوونەی کە حیزبی توده زەمینەی تەواوی بۆ ڕەخساندبوو، لەو ڕێگایەشەوە هەوڵی جیابوونەوەو تێکدانی ڕیزەکانی حدکایان بەدژی قاسملوو گرتبووەبەر[١٥٢]. لەڕاستیدا لەلایەن حیزبی تودەوە کودەتایەك لەدژی حیزبی دیموکرات ڕێکخرابوو، چونکە کاتێك تێگەیشت ناتوانێ حیزبی دیموکرات بەشوێن خۆیدا رابکێشێ، ویستی لەبەرامبەر ئەودا حیزبی دیموکراتێکی دی قووت بکاتەوە[١٥٣]. لەئاکامدا بلوریانیان بەو ئاکامە گەیاند کارکردن لەگەڵ قاسملوو و هاوبیرەکانی لە ڕیزەکانی حدکادا دەرەتانی نیە، بۆیە ماوەیەك دوای کۆنگرەی چوارەمی حدکا، بڕیاری جیابوونەوەی خۆی لە باڵی قاسملوو ڕاگەیاندو حیزبێکی نوێی بەهاوکاری‌و پشتگیری کردنی حیزبی توده لە ١٥ی حوزەیرانی ١٩٨٠دا لەژێر ناوی: (حدکا- پێڕەوانی کۆنگرەی چوار) ڕاگەیاند[١٥٤]. کە بە گروپی حەوت کەسیش ناسران[١٥٥].

هەرچەندە بلوریان لەسەرەتای بایکۆتکردن‌و وازهێنانی لە ڕیزەکانی حدکادا، بڕیاری ئەوەی دابوو بچێتە لای هێزە سیاسیەکانی باشووری کوردستان، بەڵام دواتر لەژێر کاریگەری بۆچوون‌و پێشنیارەکانی (حەمەدەمینی سیراجی)و (فاروقی کەیخوسرەوی) بەدامەزراندنی حدکا- پێڕەوانی کۆنگرەی چوار باوەڕی پێ دەهێنن، ئەویش بە لەبەرچاوگرتنی پێگەی خۆی‌و ئەگەری سەرکەوتنی لە درێژەدان بەگفتوگۆکردن‌و بەئاشتی چارەسەرکردنی کێشەی کورد لەگەڵ کۆماری ئیسلامی ڕەزامەندی دەربڕیبوو[١٥٦]. ڕاستی ڕووداوەکان دەریانخست توده ڕۆڵی گرنگی گێرا لە دامەزراندنی حدکا- پێڕەوانی کۆنگرەی چوار، وەك کیانوری دەڵێ: "حیزبی توده لەڕێی عەلی گەلاویژ لە ڕەوتی جیابوونەوەی بلوریان لە گروپی قاسملوو ڕۆڵی گرینگی هەبوو و لەهەموو کارێك ڕێنمایی دەکردن[١٥٧]. وەك کریس کۆچێرا دەڵێ: "غەنی بلوریان قارەمانی خەباتی دژی شا- بیست ساڵ لەتەمەنی خۆی لە زیندان بردەسەر- قەت پێوەندی خۆی لەگەڵ حیزبی توده کە بەرلە گیرانی (مەبەست ساڵی ١٩٥٩یە) زۆر لێی نزیك بوو نەپچڕیبوو، هەمیشە حیزبی کومونیستی ئێران (حیزبی تودەی) بە ئیدیال (مثالی) دادەنا"[١٥٨].

لەڕاستیدا دەسەڵاتدارانی ئێران ئەم دوو بەرەکییەی ناو ڕیزەکانی (حدکا)یان تا ئەو پەڕی سنوور بەکارهێنا. لە ناوەڕاستی ساڵی ١٩٨٠، هێرشەکانی بۆ سەر پێگەکانی کورد بەهێزترکرد، بەجۆرێك شارە گەورەکانی کوردو ئەو ناوەندانەی کە دانیشتوانێکی زۆری تێدا نیشتەجێ بوون، کەوتنە ژێر دەسەڵاتی هێزەکانی حکومەتی ئێرانی[١٥٩]،

چونکە گروپی حەوت کەسی هەر بە جیابوونەوە لە (حدکا) وازیان نەهێنا، بەڵکو لەپاڵ حیزبی تودەو پاسدارانی کۆماری ئیسلامی دژی کوردو هێزی پێشمەرگەی کوردستان، چەکی حکومەتیان کردە شان، بەمەش زیانی زۆریان گەیاند بە بزووتنەوەی ئازادیخوازی کورد لەو کاتەدا(١٦٠). تەنانەت لەبەرامبەر هاوکاریەکانیان بۆ کۆماری ئیسلامی، لەلایەن (علی صیاد شیرازی) فەرماندەی لەشکری کوردستان لەنامەیەکدا لە کانوونی دووەمی ١٩٨١دا سوپاس و ستایشی بلوریان و چەکدارەکانی لەیارمەتی بەسوپای ئێران لەسەرکوتکردنی جوڵانەوەی کورد دەربڕیوە(١٦١). لەم بارەیەوە عەبدوڵڵا حەسەن زادە دەڵێت: "بۆ هەموو کەسێکی بە ئینساف دەرکەوت ئەو تاقمە (مەبەستی گروپی حەوت کەسی– لایەنگرانی کۆنگرەی چوارە بەڕێبەرایەتی غەنی بلوریان) لەو وەختەدا شیاوی لەقەبی جاش و خائین و زۆرشتی دیکەی لەو بابەتە بوون و بەڕاستی ئەو ناوانە بۆ ئەو هاوڕێیانە کاڵای بەقەد بالآبوون"(١٦٢). نەفرەتی خەڵکی مەهاباد وای لێهاتبوو کە منداڵان لە کۆڵانان دەیانگوت: "مامەغەنی هاتەوە یاخودا بەخێرنەیەتەوە یا خوا بگێرێیتەوە"(١٦٣).

بلوریان وەك سکرتێری گشتی حدکا–پێڕەوانی کۆنگرەی چوار، دوای ئەوەی پەیوەندی لەگەڵ حکومەتی کۆماری ئیسلامی ئێران دامەزراند، داخوازییەکانی خۆیانیان لەچوارچێوەی هەشت ماددە پێشکەشکرد، کە هەر شەش ماددەی پێشووی حدکاو تەنها دوو ماددەی لایەنی ڕۆشنبیری و فەرهەنگی پێوە زیادکرابوون، بەڵام هیچ ئاکامێکی لێ نەکەوتەوەو سەرجەم هەوڵەکانی دواتریشیان بۆ ڕێککەوتن و ئاشتەوایی کردن لەگەڵ حکومەتی ئێران شکستی هێنا(١٦٤). ئەمەش ئەوە دەخاتەڕوو کە بلوریان و هاوبیرەکانی لە بۆچوونەکانیان بەرامبەر بە حکومەتی ئێران بەهەڵەداچووبوون و تەنانەت حکومەتی ئێران لەساڵی ١٩٨٣دا کەوتە ڕاوەدوونان و ڕەشبگیری و زیندانی کردنیان، ئەمەش لاوازی و پەرتەوازەیی خستە ڕیزەکانی پێڕەوانی کۆنگرەی چوارو چوونی بەشێکی زۆری کادیرەکانیان بۆ ناوچە سەر سنووریەکانی ئێران–عێراق و نیشتەجێبوونیان لەنزیك بارەگاکانی (پ.د.ك)و حیزبی شیوعی عێراق و هەر لەو ساڵەشدا بلوریان بەیارمەتی (پ.د.ك) لە تەورێزەوە گەیشتە ڕاژان و پاشان چووە (لۆلان)، کە بنکەی سەرکردایەتی پارتی لێ بوو(١٦٥).

لەم بارودۆخە دژوارەی کە پێڕەوانی کۆنگرەی چواری تێکەوتبوو، بلوریان بۆ خۆدەربازکردن لەو قەیرانانە بڕیاریدا بچێتە ئەوروپا تا لەڕێی ڕاوێژکردن لەگەڵ حیزبی تودە چارەسەرێك بۆ خۆیی و لایەنگرانی بدۆزێتەوە. کەچی کاتێك گەیشتە ئەوروپاو لە پراگ نیشتەجێ بوو، نەك هەر نەگەڕایەوە بۆ کوردستان، بەڵکو چارەسەری کێشەکانی حیزبەکەشی بەستەوە بە تودەو دواجار تواندنەوەی پێڕەوانی کۆنگرەی چوار لەبۆتەی تودەداو لەساڵی ١٩٨٥دا لایەنگرانی ئاگادارکردەوە کە ئیدی لەژێر ناوی حیزبی تودەی ئێران دا درێژە بەتێکۆشان دەدەین(١٦٦). بەمەش بلوریان کەوتە بن بەست و لە چیکۆسلۆڤاکیا بوو بە پەناهەندە(١٦٧).

بۆیە جیابوونەوەی بلوریان لە حدکاو چوونی بۆ پاڵ کۆماری ئیسلامی ئێران، زیانی زۆری بەکەسێتی و مێژووی ژیانی سیاسی ڕابردوویی و داهاتووشی گەیاند، ئەو کە پاڵەوانی نێو زیندانەکانی شاو قارەمانی کوردایەتی ڕۆژانی سەختی خەبات بوو، کاتێك لە زیندانەدا لەساڵی ١٩٧٨ هاتەوە بۆ مەهاباد، خەڵك وەك نیشانەی نەتەوەیی و کەسایەتیەکی سیاسی گەورەو قارەمانێکی نەتەوەیی سەیریان دەکردو پێشوازیان لێی کرد، بەڵام بەو کردەوەیەی مێژووی سیاسی و کەسێتی خۆی دۆڕاندو خۆشەویستی ناو خەڵك و جەماوەری کوردستانیشی لەدەستدا. بەم جۆرە ئەو ڕەوتەی کە بەناوی (حدکا– پێڕەوانی کۆنگرەی چوارەم) چالاکیان دەکرد، بە چوونە ناو حیزبی تودە پێچرایەوە بۆ هەمیشە داخرا، ڕەوتێك کە هیچ یارمەتیەکی بە چارەسەری کێشەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان نەکرد، بەڵکو دۆخەکەشی ئاڵۆزترکردو شوێنەواری نەرێنیشی لێکەوتەوە.

دووەم: دوا وێستگەکانی ژیانی سیاسی بلوریان و قۆناغی تاراوگە ١٩٨٤-٢٠١١:

بلوریان لەساڵی ١٩٨٣ەوە رووی کردە ئەورووپای ڕۆژهەڵاتو دوای بڕیاردان لە هەڵوەشاندنەوەی حیزبەکەی (حدکا–پێڕەوانی کۆنگرەی چوار) لە ساڵی ١٩٨٥دا، هەر لە تاراوگە مایەوەو لە ڕیزەکانی حیزبی تودەدا درێژەی بە تێکۆشانی سیاسیداو لە کۆنفرانسی میللی حیزبی تودە، کە لە ساڵی ١٩٨٥ لە "کابول"ی پایتەختی ئەفغانستان پێکهات، بوو بە ئەندامی مەکتەبی سیاسی ئەو حیزبە[١٦٨]. سەبارەت بە چوونی بۆ ناوڕیزەکانی تودە، بلوریان دەڵێ بۆ دوو مەبەستی سەرەکی بووە: لەلایەك تا بەشداربێ لەبەرەی یەکگرتووی حیزبی تودەو حدکا، کە هەوڵی دامەزراندنی دەدرا، لەلایەکی تریشەوە خۆی بگەیەنێتە کاربەدەستانی باڵای یەکێتی سۆڤیەت، تا لەو ڕێیەوە یارمەتیەك بۆ بزووتنەوەی ئازادیخوازی کورد بەدەست بهێنێت[١٦٩]. ئەم بۆچوونەی بلوریان شیاوی هەڵوەستە لەسەرکردنە، چونکە لەم ڕووەوە هیچ هەوڵێکی بۆ کورد لەگەڵ سۆڤیەتدا نەداوەو بەڵکو بەپێچەوانەوە زیاتر سەرقاڵی چارەسەری کێشەو ململانێ ناوخۆییەکانی حیزبی تودە بووە تا ئاوڕ لەکێشەی کورد بداتەوە، ئەم ڕاستیەش لەنامەیەکیدا دەردەکەوێت کە ئاراستەی حیزبی کومونیستی یەکێتی سۆڤیەتی کردووە لە ٥ی تەممووزی ١٩٨٧داو تیایدا داوادەکات کە بۆچارەسەری کێشەو گرفتو دووبەرەکیو گەندەڵی ناو سەرکردایەتی حیزبی تودە، هاوکاریان بکات، تا حیزبی تودە لەوەی کە هەیە خراپتری بەسەرنەیەو لێك بڵاونەبێ[١٧٠]. تەنانەت کاتێك لەساڵی ١٩٨٩دا لە پراگ کە لەگەڵ قاسملوو بەدیداری یەکتری شاددەبن، قاسملوو پێی گوتبوو کە تۆ هەرهی خۆمانیو وەرە با بچینەوە کوردستان، بەڵام بلوریان ڕەتی کردبۆوە[١٧١].

لەڕاستیدا بلوریان لەو قۆناغەی خەباتی سیاسی لە ڕیزەکانی تودەدا سەرکەوتوونەبوو، تەنانەت نەیتوانی ئامانجە ڕاستەقینەکانی لەو حیزبەدا بێنێتەدی، ئەمەش بەشێکی پەیوەندی بە کێشە ناوخۆییەکانی حیزبی تودەوە هەبوو، بەشێکی تریشی بێ ئومێدبوونی بلوریان بووە لە پشتیوانی سۆڤیەت لە کێشەی نەتەوایەتی کورد، بۆیە دەبینین دواجار ڕیزەکانی تودەشی جێهێشت لەساڵی ١٩٩٠دا[١٧٢]. دوای ئەوەی کوردەکانی نێو حیزبی تودە بەیاننامەیەکیان لە ٣٠ی ئاداری ١٩٩٠دا بەناوی بەشی زۆری ئەندامەکانو کادیرە کوردەکانی حیزبی تودەی ئێران لە دەرەوەی وڵات بڵاوکردەوەو تیایدا دابڕانی یەکجارەکی خۆیان لە حیزبی تودە ڕاگەیاند[١٧٣]. بەدوای ئەمەشدا غەنی بلوریانو حەمەدەمینی سیراجی–یش بەیانێکی کورتی دوو قۆڵیان لەهەمان کاتدا (٣٠ی ئاداری ١٩٩٠) ڕاگەیاندو تیایدا جەختیان کردەوە کە هیچ پەیوەندیەکیان بە حیزبی تودەوە نەماوە[١٧٤]. ئەوەش کۆتایی هاتن بوو بەخەباتی حیزبایەتی ئەو[١٧٥]، چونکە لەو قۆناغە بەدواوە لە پراگەوە چوو بۆ ئەڵمانیاو وەك پەنابەرێکی سیاسی، نیشتەجێ بوو[١٧٦]. هەرچەندە دوای ئەوەی لە ڕیزەکانی تودە وازی هێنا، لەسەرەتاداو بۆ ماوەی دووساڵ لە هەوڵی پێکهێنانی پارتێك یان ڕێکخراوێکی سیاسی کوردی دابووە، لەم بارەیەوە بلوریان دەڵێت: "دوای ساڵی ١٩٩٠ بۆ ماوەیەکی دوورو درێژ بەتەمای پێکهێنانی ڕێکخراوێکی دیموکراتیك بۆ چارەسەری مەسەلەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دا بووینو کۆبوونەوەیەکی زۆریشمان بۆ پێکهێنا، بەڵام هەوڵەکەمان بێ سەرئەنجام مایەوە"[١٧٧].

بلوریان لە دواساڵانی ژیانیدا بەشێك لە بیرەوەرییەکانی خۆی لە کتێبێکدا بەناونیشانی (ئاڵەکۆك)، کە لە ساڵی ١٩٩٥ەوە دەستی پێکردبوو، لەساڵی ١٩٩٧دا بەزمانی کوردی لەسوید چاپو بڵاویکردەوە[١٧٨]. هەرچەندە لەو کتێبەیدا زانیاری زۆری سەبارەت بە ژیانی سیاسیو ڕووداوەکای سەردەمی دامەزراندنی کۆمەڵەی ژ.کو حیزبی دیموکراتو کۆماری کوردستان تا دەگاتە هەڵوەشاندنەوەی پێڕەوانی کۆنگرەی چوار، کە لەزۆر لایەنەوە بایەخی

مێژوویی خۆیان هەیە، بەڵام بێ کەموکوڕیش نیەو لەسەر هەندێك لە ڕووداوەکان شیاوی هەڵوەستە لەسەرکردنو ڕەخنەگرتنە[١٧٩].

بەهۆی پەیوەندی باشو بەهێزی لەگەڵ (پ.د.ك) لەڕابردوودا[١٨٠] ، لەسەر بانگهێشتی (نێچیرڤان بارزانی) لەساڵی ٢٠٠٧دا گەڕایەوە بۆ باشووری کوردستانو بۆماوەی چەند مانگێك لەشاری هەولێر نیشتەجێبوو، بەڵام بەهۆی نەخۆشیەوە گەڕایەوە بۆ ئەڵمانیاو وەك کەسایەتیەکی سیاسیو پەنابەرێکی کورد لە ژیانی تاراوگە لە وێ مایەوە تا لەتەمەنی هەشتاو شەش ساڵیدا لە نەخۆشخانەی (ئالسباخ)ی ئەڵمانیا لەڕۆژی ٩ی ئاداری ٢٠١١دا کۆچی دوایی کردو دواتریش تەرمەکەی لە ١٦ی ئاداراداو بە بەشداری (مەسعود بارزانی) لەڕێی فرۆکەخانەی نێودەوڵەتی هەولێر گەیشتەوە کوردستانو لەناو پێشوازی دۆستو هاوڕێیانیدا لەشاری هەولێر لە (گۆڕستانی نوێی کەسنەزان) بەخاك سپاردرا[١٨١].

بێگومان هەڵەی سەرەکی غەنی بلوریان لەلێکدانەوەیدا بوو بەرامبەر بە کۆماری ئیسلامی ئێران، کە پێی وابوو کۆماری ئیسلامی ئەو مەبەستو توانایەی هەیە کە کێشەی کورد لەڕێگەی ئاشتیخوازانەوە چارەسەربکاتو گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان مافە نەتەوایەتییەکانی لەچوارچێوەی ئەو حکومەتەدا دەستەبەربێ. لەم ڕوانگەیەوە بلوریان متمانەیەکی تەواوی بە کۆماری ئیسلامی پەیداکرد، بەجۆرێك کە لەبەرامبەر چالاکی چەکدارانەی بزووتنەوەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ڕاوەستا. متمانەیەك کە تەنیا یەك لایەنە بوو، چونکە کۆماری ئیسلامی نەك تەنیا هیچ کات گوێی بۆ سیاسەتو پێشنیارەکانی بلوریان بۆ چارەسەری ئاشتیخوازانەی کێشەی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان شل نەکرد، بەڵکو لە بنەڕەتدا باوەڕی بەکێشەی نەتەوایەتی لەئێرانێکی فرەگەلی دا نەبوو، چونکە لە ڕوانگەی چەمکی "ئوممەتی ئیسلامیەوە" دەیڕوانیە کێشەی نەتەوایەتی.

بلوریان پاش ماوەیەك خۆیشی بوو بە قوربانیو ناچارکرا بەهەرجۆرێك بێ خۆی قوتاربکاتو ژیانی تاراوگەیی هەڵبژێرێ. بەبڕوای ئێمە ئەوەی بلوریانی تووشی ئەم چارەنووسەکرد، خۆڕزگارنەکردنی لەژێر کاریگەریو هەژموونی حیزبی تودەی ئێران بوو، حیزبێك کە بەدرێژایی تەمەنی سیاسیو تەنانەت لەماوەی دوورودرێژی زیندانیشدا بەهۆی ئەندامانی زیندانی ئەو حیزبە سێبەری قورسی خۆی بەسەر ناوبراودا کێشابوو و تەنانەت لەپاش دابڕانی لە حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێرانیش دا چارەنووسی سیاسی حیزبەکەی بەچارەنووسی حیزبی تودەوە گرێداو لەڕاستیدا بوو بە پاشکۆی حیزبێك کە کێشەی نەتەوەکەی بلوریانی بەلایەوە پلە سێو چوار بوو و گرینگی ئەوتۆی پێنەدەداو دەبوو پاشکۆیەك بێ لەخەباتی چینایەتیو "خەباتی دژی ئیمپریالیستی" کۆماری ئیسلامی. بەڵام بلوریان کاتێك لەم ئەزموونە دەرسی وەرگرتو بڕیاریدا بۆ هەمیشە ماڵئاوایی لە حیزبی تودە بکات، کە ئیتر درەنگ ببوو و لە مێژوودا ناوی وەك قارەمانێکی تراژیدی مایەوە.

ئەنجام

یەکەم/ غەنی بلوریان سەرەتای کارو تێکۆشانی سیاسی لە دامەزراندنی سازمانی جەوانانی کوردو دواتریش ڕێکخراوی لاوانی (ژ.ك)و (حدك)دا بووە. دوای هەرەسی کۆماری کوردستان یەکێك بووە لەوانەی کە سەرلەنوێ (حدك)یان زیندووکردەوە.

دووەم/ لەژێر کاریگەری بیری چەپو سۆسیالیستی دابووە. لەگەڵ ئەوەشدا باوەڕی بە سەربەخۆیی کوردستان هەبوو. بەهۆی بیروباوەڕو تێکۆشانی سیاسی، وەك کەسایەتیەکی سیاسی کورد ماوەی بیستو پێنچ ساڵ زیندانی سیاسیی بووە لە زیندانەکانی حکومەتی پەهلەوی ئێران.

سـێیەم/ جگـە لـەکاری سیاسـی وەك رۆژنامـەنووس و نووسـەرێك كـاری كـردووەو رۆڵـی گرنگـی هـەبووە لـە بڵاوکردنـەوەی گۆڤـاری رێگـا (١٩٤٨)و دواتـریش لەچـاپدانەوەی خـولی دووەمـی رۆژنامـەی كوردسـتان (١٩٥٤) وەك ئۆرگانی (حدك).

چوارەم/ پێوەندی دۆستانەو نزیکی لەگەڵ (پ.د.ك)و حیزبی شیوعی عێراق و كوردستان داهەبووە.

پێنجەم/ گەورەترین هەڵەی ژیانی سیاسی جیابوونەوەو لەتکردنی (حدکا) بوو، کە جوڵانەوەی کـوردی لاوازکـردو خۆشی کەوتە پەراوێزو لەکارو تێکۆشانی سیاسی دوورکەوتەوە.

پەراوێزو سەرچاوەکان

---

(١) کاکشار ئورەمار: رێزدار غەنی بلوریان بۆ کوردستانی ئیمـڕۆ دەدوێ، کوردسـتانی ئیمـڕۆ، ژمـارە (٥و٦)، تـەباخی ٢٠٠٠، ل٢٤؛ بـرایم فەرشی: سەدەی کارەسات، مێژووی زیندوو، گفتوگۆ لەگەڵ غەنی بلوریان، بنکەی ژین، سلێمانی، ٢٠٠٨، ل٧.

(٢) غەنی بلوریان: ئاڵەکۆك، بەسەرهاتەکانی سیاسی ژیانم، ستۆکهۆڵم–سوید، ١٩٩٧، ل٢٩.

(٣) هـ.س، ل١٤٠، ١٤١.

(٤) کاکشار ئورەمار: س.پ، ل٣٦.

(٥) رەحمان نەقشی: ١٠ی خاکەلێوە رۆژی شەهیدان، بێشوێنی چاپ، مارسی ٢٠١٢، ل٧٧؛ کاکشار ئورەمار: س.پ، ل٢٤.

(٦) برایم فەرشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٣١؛ غەنی بلوریان: س.پ، ل١٦، ٢١.

(٧) کاکشار ئورەمار: س.پ، ل٢٤.

(٨) غەنی بلوریان: س.پ، ل٥٨، ٥٩.

(٩) هـ.س، ل٥٩، ٦٠.

(١٠) عبدالله ئەحمەد رەسوڵ پشدەری: یادداشتەکانم، بغداد، دار الحریة للطباعة، ١٩٩٢، ل٧٢؛ کاکشار ئورەمار: س.پ، ل٢٤.

(١١) کەریمی حیسامی: لە بیرەوەرییەکانم، بەرگی یەکەم، سوید، ١٩٨٦، ل١١٣.

(١٢) ولیم أیغلتن الابن: جمهوریة مهاباد "جمهوریة ١٩٤٦ الكردیة"، ترجمة وتعلیق: جرجیس فتح الله، الطبعة الثانیة، دار ئـاراس للطباعـة والنشر، اربیل، ١٩٩٩، ص١٥٥؛ جەلیل گادانی: بانەبێتە درۆی پاش مردوو، بێشوێنی چاپ، ٢٠٠٠، ل١٥.

(١٣) عبدالرحمن قاسملو: چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی، کورتەیەك لە مێژووی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، بەرگی یەکـەم، چاپی دووەم، کۆمیسیۆنی تەبلیغاتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، ١٩٨٨، ل٢٦، ٢٧؛ بۆ زیاتر بروانە: (د.یاسـین سەردەشـتیی: کوردستانی ئێران، لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی لە جوڵانەوەی رزگاریخوازی نەتەوەیی گەلی کورد ١٩٣٩–١٩٧٩، چـاپی دووەم، چـاپخانەی سیما، سلێمانی، ٢٠١١، ل١٥٨–١٦٧).

(١٤) برایم فەرشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٢٦، ٢٧.

(١٥) غەنی بلوریان: س.پ، ل١٩.

(١٦) راگەیەندراوی کۆمیتەی بەڕێوەبەری گشتیی یەکیەتیی لاوانی دێمـوکراتی رۆژهـەڵاتی کوردسـتان بەبۆنـەی سـاڵرۆژی دامەزرانیـەوە، ١٣٩٤/١/٢٢هـ؛ رەحمان نەقشی: ١٠ی خاکەلێوە رۆژی شەهیدان، س.پ، ل٧٧.

(١٧) برایم فەرشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٢٧، ٢٨.

(١٨) غەنی بلوریان: س.پ، ل٢١.

(١٩) جەلیل گادانی: س.پ، ل١٧٥.

(٢٠) قاسمی قازی: وڵاتی من، بیرەوەرییەکانی حاجی عەبدوڵڵای قازی، سوید–ستۆکهۆڵم، ٢٠٠٥، ل٦٢.

(٢١) غەنی بلوریان: س.پ، ل٢٢ . جێی ئاماژەیە سەید عوبەیـدیللای ئـەیوبیان کـە بـەناوی نهێنـی (هێـدی/ قـومری) لەدەسـتەی لاوانـی کۆمەڵەی ژ.ك بووە، بێ ئەوەی ماوەکەمان بۆ دیاری بکات، دەڵێ: "دامەزرێنـەرو سـەرۆکی دەسـتەی لاوان مـن بـووم". بروانـە: (کـەماڵ

عەبدوڵلاهی: سێبەری ئازادی، "هەورازو نشێوەکانی مێژووی خەباتی کۆمەڵەی ژێ.کاف" ١٣٢١–١٣٢٤، بنکەی ژین، سلێمانی، ٢٠٠٨، ل٢٤٥).

(٢٢) غەنی بلوریان: س.پ، ل٢٢، ٢٣.

(٢٣) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٤٥.

(٢٤) هـ.س، ل٢٩.

(٢٥) جەلیل گادانی: س.پ، ل٢٦٤.

(٢٦) بڕوانە: (ڕاگەیەندراوی کۆمیتەی بەڕێوەبەری گشتیی یەکیەتیی لاوانی دێموکراتی ڕۆژهەلاتی کوردستان، س.پ).

(٢٧) قاسمی قازی: س.پ، ل٦٣؛ برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٤٧.

(٢٨) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٣٥، ٣٦، ٣٧؛ غەنی بلوریان: س.پ، ل٢٣.

(٢٩) کەمالٚ عەبدوڵلاهی: س.پ، ل٢٤٦.

(٣٠) غەنی بلوریان: س.پ، ل٥٦، ٥٧.

(٣١) قاسمی قازی: س.پ، ل٦٢.

(٣٢) غەنی بلوریان: س.پ، ل٤٤.

(٣٣) جەلیل گادانی: س.پ، ل١٧٥.

(٣٤) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٣٨.

(٣٥) غەنی بلوریان: س.پ، ل٥٢.

(٣٦) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٤١، ٤٢؛ غەنی بلوریان: س.پ، ل٣٤.

(٣٧) جێی باسە کە دەقی شانۆی دایکی نیشتیمان لەلایەن کۆمەڵەی هیواوە نووسرابوو، لە باشووری کوردستانەوە بۆ کۆمەڵەی (ژ.ك)یان ناردبوو. بڕوانە: (د.عەبدوڵلا مەردوخ: کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردو کۆمەڵەی هیوا، بەشی دووەمو کۆتایی، گۆڤاری گزینگ، ژمارە (١٤)، زستانی ١٩٩٧، ل٣٠).

(٣٨) برایمی فەڕشی: کورتەیەك لەسەر شانۆی دایکی نیشتیمان، گۆڤاری (گزینگ)، ژمارە (٧)، بەهاری ١٩٩٥، ل٢٣، ٢٥.

(٣٩) جوتیار تۆفیق: بیبلۆگرافیای ڕۆژنامەگەریی کوردی لە ڕۆژهەلاتی کوردستانو دەرەوەیدا (١٩٠٨–١٩٨٨)، بنکەی ژین، سلێمانی، ٢٠٠٧، ل١٦١.

(٤٠) برایم فەڕشی: کورتەیەك لەسەر شانۆی دایکی نیشتمان، س.پ، ل٢٥.

(٤١) غەنی بلوریان: س.پ، ل٣٧، ٣٨؛ برایم فەڕشی: کورتەیەك لەسەر شانۆی دایکی نیشتمان، س.پ، ل٢٨.

(٤٢) جوتیار تۆفیق: س.پ، ل١٦١.

(٤٣) برایم فەڕشی: کورتەیەك لەسەر شانۆی دایکی نیشتمان، س.پ، ل٢٥، ٢٦.

(٤٤) هێمن موکریانی: لەکوێوە بۆ کوێ؟ لەکتێبی (دیوانی هێمن)، چاپو پەخشی چوارچرا، سلێمانی، بەهاری ٢٧٠٨ی کوردی، ل٤٨، ٤٩؛ د.عەبدوڵلا مەردوخ: س.پ، ل٣٤؛ برایم فەڕشی: کورتەیەك لەسەر شانۆی دایکی نیشتمان، س.پ، ل٢٧.

(٤٥) وليم أيغلتن الابن: مصدر السابق، ص٨٠، ٨١.

(٤٦) عبدالرحمن قاسملو: چل ساڵ خەبات لەپێناوی ئازادی، بەرگی یەکەم، س.پ، ل٧٣.

(٤٧) غەنی بلوریان: س.پ، ل٦٠، ٦٤؛ ڕەحمان نەقشی: ١٠ی خاکەلێوە ڕۆژی شەهیدان، س.پ، ل٧٧.

(٤٨) مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات: جنبش چپ به روایت اسناد ساواك، حزب دمکرات کردستان ایران، جلد اول، تهران، ١٣٧٨، ص٣٩.

(٤٩) کرێس کۆچێرا: کورد لەسەدەی نۆزدەو بیستەم دا، وەرگێرانی: حەمە کەریم عارف، چاپی سێیەم، هەولێر، ٢٠٠٦، ل٢١٢، ٢١٣؛ عبدالرحمن قاسملو: چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی، بەرگی یەکەم، س.پ، ل٦٥، ٦٦.

(٥٠) وليم أيغلتن الابن: مصدر السابق، ص١٥٣، ١٥٥.

(٥١) غەنی بلوریان: س.پ، ل٦٥، ٦٦.

(٥٢) هـ.س، ل٦٦–٦٧.

(٥٣) هـ.س، ل٦٧.

(٥٤) شایانی باسه له ١٠ی ئایاری ١٩٤٦ هێزەکانی سۆڤیەتی لەژێر گوشاری ئەمریکاو بەریتانیا لە ئێران کشانەوه. لە ڕۆژی ١٧ی کانوونی یەکەمی ١٩٤٦ سوپای ئێران گەڕایەوە شاری مەهابادو کۆتاییان بە کۆماری کوردستان هێنا. (م.س. لازاریفو ئەوانی تر: مێژووی کوردستان، و: وشیار عەبدوڵلا سەنگاوی، چاپخانەی ڕۆژهەڵات، هەولێر، ٢٠٠٨، ل٤٣١، ٤٣٢)؛ (عبدالرحمن قاسملو: چل ساڵ خەبات لەپێناوی ئازادی، بەرگی یەکەم، س.پ، ل٨٤، ١١٧).

(٥٥) غەنی بلوریان: س.پ، ل٦٩، ٧٤.

(٥٦) ولیم أیغلتن الابن: مصدر السابق، ص٢٠٤.

(٥٧) کاکشار ئورەمار: س.پ، ٢٤.

(٥٨) غەنی بلوریان: س.پ، ل٧٦، ٧٧.

(٥٩) د. عبدالرحمن قاسملو: چل ساڵ خەبات لەپێناوی ئازادی، فەسڵی سێهەم، ١٣٢٦–١٣٣٢، کۆمیسیۆنی تەبلیغاتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، ١٩٩١، ل١٤.

(٦٠) غەنی بلوریان: س.پ، ل٧٨.

(٦١) د.یاسین سەردەشتی: هەڵوێستی حزبی توده لەحاست کێشەی نەتەوایەتیی گەلی کورد لە ئێران (١٩٤١–١٩٨٣)، بنکەی ژین، سلێمانی، ٢٠٠٥، ل٧٠.

(٦٢) سدیق ساڵح (ئامادەکردنی): بیرەوەریەکانی محەمەد شاپەسندی، بنکەی ژین، سلێمانی، ٢٠٠٧، ل٤٨؛ د.یاسین سەردەشتیی: کوردستانی ئێران، س.پ، ل٣٨٨.

(٦٣) گوندی سیتەك کەوتۆتە نێوان شاری سلێمانیو شارۆچکەی چوارتاو نزیکەی (١٥)کم لە سلێمانیەوە دوورە.

(٦٤) فاتح رەسوڵ: بنچینەی مێژووی بیرۆکەی چەپ لە کوردستان، چاپی دووەم، چاپخانەی چوارچرا، سلێمانی، ٢٠٠٥، ل١٩٤؛ جوتیار تۆفیق: س.پ، ل٤٠. شایانی باسە محەمەد شاپەسندی ئەوە ڕەتدەکاتەوە کە گۆڤاری (ڕێگا) لەسیتەك چاپ کرابێت، تەنها ژمارە ١٠ی گۆڤاری (نیشتمان) چاپکراوەو بلوریان لەگەڕانەوەشیدا بۆ مەهاباد تەنها گۆڤاری نیشتمانی پێبووە. لەم بارەیەوە بڕوانە: سدیق ساڵح (ئامادەکردنی): س.پ، ل٥٠–٥٢.

(٦٥) غەنی بلوریان: س.پ، ل٨٢.

(٦٦) د.یاسین سەردەشتیی: کوردستانی ئێران، س.پ، ل٣٩٠. بۆ تەواوی وتارەکەی بلوریان، بڕوانە: (د.یاسین سەردەشتی: چەند لاپەڕەیەك لە مێژووی گەلی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، بەرگی یەکەم، چاپخانەی سیما، سلێمانی، ٢٠٠٧، ل٢٢١–٢٢٦).

(٦٧) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٥٢.

(٦٨)سدیق ساڵح (ئامادەکردنی): س.پ، ل٥٠.

(٦٩) د.یاسین سەردەشتی: کوردستانی ئێران، س.پ، ل٣٨٩.

(٧٠) جوتیار تۆفیق: س.پ، ل١٠٤؛ ڕەحمان نەقشی: ١٠ی خاکەلێوە ڕۆژی شەهیدان، س.پ، ل٧٧.

(٧١) د. عبدالرحمن قاسملو: چل ساڵ خەبات لەپێناوی ئازادی، فەسڵی سێهەم، س.پ، ل١٤.

(٧٢) م.س. لازاریف: س.پ، ل٤٣٨.

(٧٣) غەنی بلوریان: س.پ، ل٩٦، ٩٩.

(٧٤) م.س. لازاریف: س.پ، ل٤٣٨.

(٧٥) غەنی بلوریان: س.پ، ل٩٩.

(٧٦) ڕەحمان نەقشی: ١٠ی خاکەلێوە ڕۆژی شەهیدان، س.پ، ل٧٧.

(٧٧) غەنی بلوریان: س.پ، ل١٠٦، ١٠٧.

(٧٨) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٦٢.

(٧٩) غەنی بلوریان: س.پ، ل١١٥؛ برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل١١٠.

(٨٠) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٨٣.

(٨١) غەنی بلوریان: س.پ، ل١١١، ١١٢.

(٨٢) د. عبدالرحمن قاسملو: چل ساڵ خەبات لەپێناوی ئازادی، فەسڵی سێهەم، س.پ، ل٦٥، ٦٦؛ برایم فەرشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٩٨، ٩٩.

(٨٣) برایم فەرشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل١٠٦، ١٠٧، ١٠٩.

(٨٤) کریس کۆچێرا: کورد لەسەدەی نۆزدەو بیستەم دا، س.پ، ٢٣٦.

(٨٥) د.یاسین سەردەشتی: هەڵوێستی حزبی تودە، س.پ، ل٧١؛ برایم فەرشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل١١١.

(٨٦) د. عبدالرحمن قاسملو: چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی، فەسڵی سێهەم، س.پ، ل٦١. دیارە حیزبی تودەش چالاکی بەفەرمی نەبوو، چونکە بەدوای تەقەکردن لە شا لەساڵی ١٩٤٩دا چالاکی ئاشکرای ئەو حیزبە قەدەغەکرا. حیزبی تودە چالاکی نیوە ئاشکرا- نیوە نهێنی هەبووە لەو ساڵانەدا. بۆ زیاتر بڕوانە: (د.یاسین سەردەشتی: هەڵوێستی حزبی تودە، س.پ، ل١٤، ١٦).

(٨٧) غەنی بلوریان: س.پ، ل١٢٧، ١٢٩؛ برایم فەرشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل١١٦، ١١٩.

(٨٨) م.س. لازاریف: س.پ، ل٤٣٨.

(٨٩) برایم فەرشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل١٢٩، ١٣٠؛ عبدالرحمن قاسملو: چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی، فەسڵی سێهەم، س.پ، ل٧٦؛ هێمن موکریانی: س.پ، ل٧٩.

(٩٠) کریس کۆچێرا: کورد لەسەدەی نۆزدەو بیستەم دا، س.پ، ٢٣٦؛ م.س. لازاریف: س.پ، ل٤٣٩.

(٩١) غەنی بلوریان: س.پ، ل١٣٨.

(٩٢) جەلیل گادانی: س.پ، ل١٢٥.

(٩٣) فاتح رەسوڵ: س.پ، ل٢٠١؛ جوتیار تۆفیق: س.پ، ل٤٨.

(٩٤) غەنی بلوریان: س.پ، ل١٥٢، ١٥٣.

(٩٥) ڕاپۆرتی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستان (ئێران) بۆ کۆنگرەی سێهەمی حیزب، ڕەزبەری ١٣٥٢- سپتامبری ١٩٧٣، ل١٩.

(٩٦) جێی ئاماژەیە کە بلوریان لە بیرەوەرییەکانیدا جەخت لەوەدەکاتەوە کە ڕۆژنامەی (کوردستان) لەو خولەیدا هەشت ژمارەی لێ دەرچووە. بڕوانە: (غەنی بلوریان: س.پ، ل١٥٥) ؛ (برایم فەرشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل١٥٠).

(٩٧) کەریمی حیسامی: پێداچوونەوە، بەرگی دووەم، چاپخانەی کتێبی هەرزان، ستۆکهۆڵم، ١٩٩٧، ل٣٢٦؛ کەریمی حیسامی: لەبیرەوەرییەکانم، بەرگی یەکەم، س.پ، ل٢٦١. شایانی باسە ژمارە ٢ی لە ١٩٥٤/٥/٥و ژمارە ٣ی لە ١٩٥٤/٦/٩و ژمارە ٤ی لە تەمموزی ١٩٥٤و ژمارە ٥ی لە ئەیلولی ١٩٥٤ چاپکراوە. هەروەها صارم الدین صادق وەزیریو قادری یوسفی بەشداریان لەچاپکردنی ئەو خولەی ڕۆژنامەی کوردستاندا هەبووە. بڕوانە: (جوتیار تۆفیق: س.پ، ل٤٨-٤٩).

(٩٨) ڕاپۆرتی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستان (ئێران) بۆ کۆنگرەی سێهەمی حیزب، س.پ، ل١٩.

(٩٩) لەڕاستیدا وێڕای ئەوەی کە حیزبی دیموکرات لەساڵی ١٩٥٥ەوە بڕیاری پچڕانی پەیوەندی ڕێکخستنەکانی خۆی لەگەڵ حیزبی تودە دا، بەڵام تا ساڵی ١٩٦٠یش زیاتر عەقڵییەتێکی چەپی دوور لە نەتەوایەتی بەسەر ڕێبەرایەتی دیموکرات زاڵ بوو. (د. یاسین سەردەشتی: هەڵوێستی حزبی تودە، س.پ، ل٧٩، ٨٠).

(١٠٠) سەید ڕەزا دروودگەر: کورتەی ژیانی سیاسیی ڕێبەرانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ١٩٤٥-٢٠٠٥، بەبۆنەی شەستەمین ساڵڤەگەڕی دامەزراندنی حیزبەوە، بێساڵو شوێنی چاپ، ل١٥؛ عبدالله حسن زادە: نیوسەدە تێکۆشان، لەکتێبی (کورتە مێژووی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران)، کۆمیسیۆنی چاپەمەنیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، ٢٠٠٢، ل٢١٥؛ جەلیل گادانی: س.پ، ل١٢٣. ڕێبەرایەتی پێنج کەسی حدك جگە لە بلوریان، ئەوانی تر ئەوانە بوون: عەزیز یوسفی، ڕەحمەتوڵڵا شەریعەتی، عەبدوڵڵا ئیسحاقی (ئەحمەد تۆفیق)و د. قاسملوو. هەروەها د. مەولەویش وەك موشاویر دیاری کراوە. بڕوانە: (سەید ڕەزا دروودگەر: س.پ، ل١٥) ؛ (عبدالله حسن زادە: نیوسەدە تێکۆشان، س.پ، ل٢١٥-٢١٦).

(١٠١) غەنی بلوریان: س.پ، ل١٥٧، ١٥٨؛ برایم فەرشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل١٥٩؛ جەلیل گادانی: س.پ، ل١٢٤.

(١٠٢) غەنی بلوریان: س.پ، ل ل١٦١، ١٧١، ١٧٥، ١٧٩، ١٨٤.

(١٠٣) عبدالله حسن زادە: س.پ، ل٢١٨.

(١٠٤) ڕەحمان نەقشی: ١٠ی خاکەلێوە ڕۆژی شەهیدان، س.پ، ل٧٧.

(١٠٥) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل١٦١، ١٦٢؛ غەنی بلوریان: س.پ، ل١٨٤.

(١٠٦) مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات: مصدر قبلی، ص٣٩.

(١٠٧) م.س. لازاریف: س.پ، ل٤٥١؛ ڕاپۆرتی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستان (ئێران) بۆ کۆنگرەی سێهەم، س.پ، ل٢٠.

(١٠٨) جەلیل گادانی: س.پ، ل١٢٤.

(١٠٩) عبدالله حسن زادە: س.پ، ل٢٢١؛ کاکشار ئورەمار: س.پ، ل٢٥.

(١١٠) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل١٧٨؛ غەنی بلوریان: س.پ، ل٩٧، ٢٠٠.

(١١١) جەلیل گادانی: س.پ، ل١٨٣.

(١١٢) غەنی بلوریان: س.پ، ل ل٢٠٥، ٢١٩، ٢٢١.

(١١٣) فاتح ڕەسولّ: س.پ، ل٢٠٨.

(١١٤) مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات: مصدر قبلی، ص٣٩.

(١١٥) غەنی بلوریان: س.پ، ل٢٢٩، ٢٤٢.

(١١٦) مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات: مصدر قبلی، ص٣٩.

(١١٧) محەمەد ساڵح دیلان: دیوانی شیعر، ئامادەکردن و لێکدانەوەی پەراوێز نووسین و پێشەکی: د. عەبدوڵڵا ئاگرین، چاپی دووەم، چاپخانەی چوارچرا، هەولێر-کوردستان، ٢٠١٣، پەراوێزی ل٢٥٤.

(١١٨) بۆ تەواوی دەقی شیعرەکە، بڕوانە: (محەمەد ساڵح دیلان: س.پ، ل٢٥٤-٢٥٨).

(١١٩) م.س. لازاریف: س.پ، ل٤٥١، ٤٥٢.

(١٢٠) غەنی بلوریان: س.پ، ل٢٤١؛ جەلیل گادانی: س.پ، ل١٨٥.

(١٢١) مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات: مصدر قبلی، ص٣٩.

(١٢٢) مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات: مصدر قبلی، ص٣٩، ٤٠.

(١٢٣) قاسمی چیرە: ئاخرین ساتەکانی ژیانی "عەزیزی یوسفی" بەبۆنەی بیستەمین ساڵی مەرگییەوە، گۆڤاری گزینگ، ژمارە (٢٠)، هاوینی ١٩٩٨، ل٦٢؛ غەنی بلوریان: س.پ، ل٢٤١.

(١٢٤) عبدالله حسن زادە: س.پ، ل٢٢١.

(١٢٥) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل١٩٢، ١٩٣.

(١٢٦) غەنی بلوریان: س.پ، ل٢٤٦، ٢٤٧، ٢٥١.

(١٢٧) جەلیل گادانی: س.پ، ل٣٣.

(١٢٨) هـ.س، ل١٧٨-١٧٩.

(١٢٩) جێی ئاماژەیە ئەم چاوپێکەوتنەی بلوریان لەگەڵ خێزان و دوو کچەکەی لە زیندانی برازجان پاش پێنج ساڵ، دیمەنێکی خەمناک و تراژیدی هەبووە، ئەمەش لەبیرەوەرییەکانی ئەفسەرێکی تودەیی بەناوی "علی عموئی"، کە ماوەی بیست و پێنج ساڵ (١٩٥٤-١٩٧٩) لەزینداندابوو، لەژێر ناوی "درد زمانە" ئاماژەی بۆکراوە، هەروەها بەوردی باسی ئەم قۆناغەی زیندانی بوونیان دەکات لەگەڵ غەنی بلوریان لە زیندانی برازجان و چەندین بیرەوەریی هەیە ئاماژەیان پێدەکات. بڕوانە: (علی عموئی: درد زمانه، خاطرات محمد علی عموئی، چاپ چهارم، تهران، ١٣٨٠، ص ص ٢٥٩و٣٦٠).

(١٣٠) غەنی بلوریان: س.پ، ل٢٥٢، ٢٥٦.

(١٣١) هـ.س، ل٢٧٥.

(١٣٢) جەلیل گادانی: س.پ، ل١٨٦.

(١٣٣) هـ.س، ل١٢٦.

(١٣٤) ڕەحمان نەقشی: لیستەی ئەندامانی ڕێبەری حیزبی دێموکراتی کوردستان لە کۆنگرەی یەکەم هەتا کۆنگرەی پازدەیەم، ساڵی ١٩٤٥– ساڵی ٢٠١١، سێپتامبری ٢٠١٢، ل٢، ٣؛ سەید ڕەزا دروودگەر: س.پ، ل٣٩؛ عبدالله حسن زادە: س.پ، ل٢٣٢، ٢٣٤.

(١٣٥) غەنی بلوریان: س.پ، ل ل٢٦٢، ٢٦٣، ٢٧٥.

(١٣٦) کریس کۆچێرا: بزووتنەوەی نەتەوەی کوردو هیوای سەربەخۆیی، وەرگێرانی: ئەکرەمی میهرداد، بەرگی دووەم، سەنتەری چاپو پەخشی تەما، سلێمانی، ٢٠٠٣، ل٨.

(١٣٧) مرکز بررسی اسناد تاریخی وزارت اطلاعات: مصدر قبلی، ص٣٩.

(١٣٨) قاسمی چیرە: س.پ، ل٦٢.

(١٣٩) جەلیل گادانی: س.پ، ل١٢٩، ١٧٤، ١٨٩؛ غەنی بلوریان: س.پ، ل٢٨٠،٦.

(١٤٠) غەنی بلوریان: س.پ، ل٢٨٢، ٢٨٣.

(١٤١) کاکشار ئورەمار: س.پ، ل٢٥.

(١٤٢) غەنی بلوریان: س.پ، ل٢٨٤.

(١٤٣) د.هۆشمەند عەلی مەحمود: ڕۆژهەڵاتی کوردستان، لێکۆڵینەوەیەك لەدۆخی سیاسی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد (١٩٧٩–١٩٨٩)، چاپخانەی شەهاب، هەولێر، ٢٠١٢، ل٩٠.

(١٤٤) حمید شوکت: نگاهی از درون به جنبش چپ ایران، گفتگو با مهدی خانبابا تهرانی، ص٥٦٣؛ غەنی بلوریان: ئاڵەکۆك، ل٣٠٠.

(١٤٥) کەریمی حیسامی: لەبیرەوەرییەکانم ١٩٧٩، بەرگی شەشەم، لەبڵاوکراوەکانی کتێبخانەی کتێبی هەرزان، ستۆکهۆڵم، ١٩٩٢، ل٢٣٤؛ غەنی بلوریان: ئاڵەکۆك، ل٣٢٥، ٣٢٦.

(١٤٦) سەید ڕەزا دروودگەر: س.پ، ل١٨، ٣٩؛ عبدالله حسن زادە: س.پ، ل٣٥١، ٣٥٤، ٣٥٥.

(١٤٧) عبدالله حسن زادە: س.پ، ل٣٦١؛ غەنی بلوریان: س.پ، ل٣٣٠، ٣٣١.

(١٤٨) ستاد انتخاباتی حزب دمکرات کردستان ایران: اطلاعیەء شمارە ٢ ستاد انتخاباتی حزب دمکرات کردستان ایران، ١٣٥٨/١٢/١١هـ.

(١٤٩) کریس کۆچێرا: بزووتنەوەی نەتەوەی کوردو هیوای سەربەخۆیی، س.پ، ل٦٠.

(١٥٠) بۆ زیاتر دەربارەی پەیوندیو تێکۆشانی قاسملوو لە حیزبی تودەی ئێران، بڕوانە: (هۆشمەند عەلی مەحمود شێخانی: عەبدولڕەحمان قاسملوو، ژیانو تێکۆشانی سیاسیی لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورددا ١٩٣٠–١٩٨٩، چاپخانەی شەهاب، هەولێر، ٢٠٠٧، ل٦٢–٧٢).

(١٥١) بۆ زیاتر بڕوانە: (د.هۆشمەند عەلی مەحمود: ڕۆژهەڵاتی کوردستان، س.پ، ل٢٠٧–٢٢٥).

(١٥٢) مستەفا هیجری: نسکۆو دابڕان، چاپخانەی سەردەم، کوردستان، ٢٠١٥، ل٥٩،٥٨؛ بۆ زیاتر لەم بارەیەوە بڕوانە: (د.یاسین سەردەشتی: هەڵوێستی حیزبی تودە، س.پ، ل٨٨–١٠٩).

(١٥٣) حمید شوکت: مصدر قبلی، ص٥٦٦.

(١٥٤) چرا اعلام موضع کردیم، ڕۆژنامەی کوردستان، ارگان کمیتە مرکزی حزب دمکرات کردستان ایران (پیرو کنگرەء چهارم)، ژمارە (١)، دورەء جدید، دوشنبە ١٦ تیرماە ١٣٥٩– ٧ جولای ١٩٨٠، ل١–٢؛ مستەفا هیجری: س.پ، ل٦١.

(١٥٥) فاتح ڕەسولْ: س.پ، ل٢٢٧؛ حەوت کەسەکەش ئەمانە بوون: (غەنی بلوریان، محەمەد ئەمین شێخ الاسلامی "م.هێمنی شاعیر"، ئەحمەد عەزیزی، فاروق کەیخوسرەوی، نوید معینی، فەوزیە قازیو ڕەحیم سەیفی قازی). (د.مصطفی ایزدی، جواد استکی، مسعود یاران: تاریخ بیست سالە پاسداری از انقلاب اسلامی در غرب کشور، ضد انقلاب واشرار "فعالیتهای ضد انقلاب"، جلد٣، مجاهدتهای خاموش– مجموعە چهارم– کتاب سوم، مرکز مطالعات وتحقیقات توسعە امنیت پایدار "پروژە شهید بروجردی"، چاپخانە سپاە پاسداران انقلاب اسلامی، ١٣٨٦، ص١٠).

(١٥٦) برایم فەڕشی: سەدەی کارەسات، س.پ، ل٢١١، ٢١٢.

(١٥٧) نورالدین کیانوری: خاطرات نورالدین کیانوری، مؤسسە تحقیقاتی وانتشاراتی دیدگاە، انتشارات اطلاعات، تهران، ١٣٧٢، ص٥٣٣.

(١٥٨) کریس کۆچێرا: خەباتخوازی کورد، وەرگێرانی: ئاسۆ حەسەن زادە، بێشوێن، ١٩٩٩، ل٨١.

(١٥٩) م.س. لازاریف: س.پ، ل٥٤٦.

(١٦٠) د. یاسین سەردەشتی: هەڵوێستی حزبی تودە، س.پ، ل١٠٣؛ أ. مەجید پور: شیکردنەوەیەك لەسەر پێداچوونەوەیەك، گۆڤاری هاوار، ژمارە (١٢)، ساڵی ٢٠٠٢، ل١٥؛ جەلیل گادانی: س.پ، ل٨٧. بۆ زیاتر بڕوانە: (سەعید کاوە (کوێستانی): ئاورێك لەبەسەرهاتەکانی خۆمو ڕووداوەکانی نێو حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، بێشوێنی چاپ، ١٩٩٦، ل ل٢١٤–٢١٥)؛ (مستەفا هیجری: س.پ، ل ل٦١–٦٦). جێی ئاماژەیە هەر لەم بارەیەوە فاتح رەسوڵ نوسیوویێتی: "لەکۆتایی ١٩٨١دا هاوڕێ عەزیز محەمەدو من لە تاران بووینو ئاگادارکراین کە غەنی بلوریان داوای دیدەنی هاوڕێ عەزیز دەکاتو پێکرا چووین بۆ سەردانی. بینم مام غەنی یەکجار پەستەو بەڕقو کینەوە هێرشی نارەواو توند دەکاتە سەر قاسملوو وسەرکردایەتیی حزبی دیموکراتی کوردستان. لەگوتەکانیدا نەیدەشاردەوە کە ئامادەیە بەچەك بەربەرەکانێیان بکات". بڕوانە: (فاتح رەسوڵ: س.پ، پەراوێزی ل٢٢٧).

(١٦١) مازیار بهروز: شورشیان ارمانخواه، ناکامی چپ در ایران، ترجمەء: مهدی پرتوی، تهران، ١٣٨٠، ص١٩٨.

(١٦٢) عبدالله حسن زادە: س.پ، ل٣٧٩.

(١٦٣) سعید کاوە (کوێستانی): دابڕان لە حیزبو لەتکردنی کۆمەڵگا لەپێناوی چیدا؟، بێشوێنی چاپ، مارسی ٢٠٠٧، ل٩٨.

(١٦٤) غەنی بلوریان: س.پ، ل٣٥٧.

(١٦٥) حوسێن بەخشی: لێکدابڕان، پێداچوونەوەیەك بەسەر چۆنێتی پێکهاتنی پێڕەوانی کۆنگرەی چواری حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، ئەڵمانیا، ٢٠٠٧، ل ل٥٣، ٥٤، ٥٥؛ فاتح رەسوڵ: س.پ، ل ل٢٢٨، ٢٢٩.

(١٦٦) حوسێن بەخشی: لێکدابڕان، س.پ، ل ل٥٨، ٥٩، ٦٠.

(١٦٧) کریس کۆچێرا: بزووتنەوەی نەتەوەی کوردو هیوای سەربەخۆیی، س.پ، ل٦٧.

(١٦٨) ماهنامە کازیوە: بدرود رفیق بلوریان، ماهنامە کازیوە (سپیدە دم)، نشریە جمعی از هواداران حزب تودە ایران در کردستان، شمارە ششم، اسفند ماە ١٣٨٩، ص١٧؛ فاتح رەسوڵ: س.پ، ل٢٣٠؛ غەنی بلوریان: س.پ، ل٣٦٤.

(١٦٩) غەنی بلوریان: س.پ، ل٣٧٠.

(١٧٠) متن کامل نامە غنی بلوریان بەحزب کمونیست شوروی، ١٥ خرداد ١٣٦٦ برابر ٥ ژوئن ١٩٨٧، (Research Association for Iranian Oral History)، (16-4-2015) http://www.iranianoralhistory.de/farsi/bedoune_login/Boulorian.html

(١٧١) حوسێنی بەخشی: دیدارێك لەگەڵ کەسایەتی ناوداری کورد "غەنی بلوریان"، گۆڤاری هاوار، ژمارە (١٧)، ساڵی ٢٠٠٥، ل٢٨.

(١٧٢) غەنی بلوریان: س،پ، ل٣٧٠، ٣٧١.

(١٧٣) بۆ دەقەکەی بڕوانە: (حوسێن بەخشی: لێکدابڕان، س.پ، ل ل ٨١–٩٠).

(١٧٤) بۆ دەقەکەی بڕوانە: (حوسێن بەخشی: لێکدابڕان، س.پ، ل ل ٩٠–٩١).

(١٧٥) رەحمان نەقشی: ١٠ی خاکەلێوە رۆژی شەهیدان، س.پ، ل٧٨.

(١٧٦) پەیامی دەفتەری سیاسیی حیزبی دێموکراتی کوردستان، بەبۆنەی کۆچی دوایی نیشتمانپەروەر مامە غەنی بلوریان، ١٩ی رەشەمەی ١٣٨٩/ ١٠ی مارسی ٢٠١١؛ کاکشار ئورەمار: س.پ، ل٢٥.

(١٧٧) حوسێنی بەخشی: دیدارێك لەگەڵ کەسایەتی ناوداری کورد "غەنی بلوریان"، س.پ، ل٢٨.

(١٧٨) بی بی سی فارسی: غنی بلوریان فعال باسابقە کرد درگذشت، http://www.bbc.co.uk/persian/iran/2011/03/110309_u04_bolourian_obituary.shtml?print=1 ؛ جەلیل گادانی: س.پ، ل١٧٣.

(١٧٩) بڕوانە: (تاهیری عەلیار: ئاڵەکۆك، گێژە لۆوکەی جەعلو زریانی تەحریف، گۆڤاری گزینگ، ژمارە (١٦)، هاوینی ١٩٩٧).

(١٨٠) فاتح رەسوڵ: س.پ، پەراوێزی ل٢٢٧.

(١٨١) بی بی سی فارسی: مصدر قبلی؛ رەحمان نەقشی: ١٠ی خاکەلێوە رۆژی شەهیدان، س.پ، ل٧٨؛ هەروەها بگەڕێوە بۆ: (ئەرشیفی کوردستان تیڤی، هەواڵەکان، ٢٠١١/٣/١٦).

ملخص البحث

غني بلوريان، حياته ونضاله السياسى (١٩٢٤-٢٠١١)

غني بلوريان من الشخصيات السياسية البارزة في شرق كردستان، حيث قام بدور بارز خلال مدة تتجاوز الخمسين عاماً من القرن المنصرم، ونتيجة لنضاله في سبيل تحقيق اهدافه السياسية قضى ٢٥ عاماً من حياته في سجون النظام البهلوى.

كانت حياة بلوريان ومواقفه السياسية محل جدل بين الباحثين لاسيما اعدائه ممن لايوافقونه تلك المواقف حيث انهم لم يأخذوا بنظر الاعتبار سوى الجانب السلبى من حياته ومن هذا المنطق حاولوا اعطاء حياته صبغة سوداء. لذا جاء هذا البحث كمحاولة لاعادة النظر في حياة هذا السياسى البارز استناداً الى المنهج الاكاديمي في البحث التاريخي معتمدين على عدد المصادر الاساسية في ذلك.

اقتضت طبيعة البحث ان يقسم الى ثلاثة اقسام، كل قسم يحوى عدة محاور. القسم الاول عن حياة بلوريان المبكرة ونضاله السياسى حتى سقوط جمهورية كردستان (١٩٢٤–١٩٤٧) حيث تضمن ثلاثة محاور كل واحد منها يتناول جانب من تلك الحقبة. اما القسم الثاني فقد تم فيه تسليط الضوء على نضاله السياسى للفترة الممتدة بين (١٩٤٨–١٩٧٨) في مبحثين منفصلين ابتداءً في دوره في اعادة تأسيس الحزب الديمقراطي الكردستاني في ايران (حدك) لينتهي به الحاول الى سجون النظام مابين (خريف ١٩٥٨– خريف ١٩٧٨). اما القسم الثالث والاخير فقد خصص للبحث في نضاله بين اعوام (١٩٧٩–٢٠١١) ابتداءً من عودته الى كردستان ومشاركته في حركة التحرر الكردستانية ولجوئه الى ديار الغربة حتى سنة ٢٠١١.

Abstract

Ghani Bloorian
Life and Political Struggle (1924-2011)

Ghani Bloorian is a famous East-Kurdistan political figure. He was a political activist for a half century from 1940s until 1990s of the past century. During this time, he spent 25 years in Pahlavi regime prisons and 20 years in exile for his struggle to achieve his political goals.

His political life which was combination of ups and downs of political life his political stands have caused a lot debate among researchers. His opponents have always evaluated his political life in perspective and have only focused on his political failures. They have painted all his political life dark. This research papers attempts to shed light on Ghani Blooriani's life stages by relying scientific and historical methods and historical sources to evaluate his political life realistically.

This study is titled (Ghani Blooriani, Life and Political Struggle History 1924-2011). It consists of three main parts, each of which is divided into sections. First part focuses on his growth and political struggle until the fall of Republic of Mahabad during 1924-1947. This part is divided into three sections. First section talks about his growth and his education. Second section sheds light on his struggle in Kurdish youth (1942-1943). Third section is specific to his membership and struggle in Kurdish Revival group and Kurdistan Democratic Party (1944-1947). Second part of the study focuses on the political struggle of Bloorian (1948-1978). And in two different sections, his role in reestablishment of Kurdistan Democratic Party in (1948-1958) and his political imprisonment between (Fall of 1958 to Fall of 1978) are elaborated on. Third and last part is about political struggle during (1979-2011) and is divided into two sections. First section talks about his return to Kurdistan and participation in the Kurdistan Freedom Movement (1979-1984). Second section is about the final stage of his political life and exile life between (1984-2011).